

SLOBODA TISKA I POROTNA SUDBENOST U ISTRI 1848./1849.

Dr. sc. Dunja Pastović, viša asistentica
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

UDK: 347.73(497.5-Istra)“1848/1849”
Ur.: 16. prosinca 2014.
Pr.: 15. lipnja 2015.
Izvorni znanstveni rad

Sažetak

U Istru, kao dijelu austrijskoga pravnog sustava, porotno je suđenje uvedeno revolucionarne 1848. i to najprije samo za tiskovne delikte, u sklopu težnji za slobodom misli i izražavanja putem tiska, koji je predstavljao najprikladniji medij za širenje novih ideja i mobilizaciju političkih masa. Porotnim suđenjem htjelo se osigurati nepristrano i objektivno suđenje, koje se zbog nedostatnih jamstava sudačke neovisnosti nije moglo očekivati od profesionalnih sudaca. U radu se razmatraju tiskovne naredbe i zakoni doneseni tijekom 1848. i 1849. godine, kojima su regulirani sloboda tiska i porotna sudbenost. Na temelju analize zakonodavnog okvira, sudske prakse i istarskog novinstva u promatranom razdoblju, autorica je utvrdila kako uvođenje slobode tiska i porotnog suđenja za tiskovne delikte 1848./1849. za područje Istre nije imalo preveliko praktično značenje.

Ključne riječi: sloboda tiska, porota, Istra, 1848./1849. godina.

1. UVOD

*Tisak, ta plemenita umjetnost ima više božanstvena no ljudskog, i u velike je dopriniela, da sredovječne tmine razprši, da praznovjerju podignute oltare sruši, da kumire predrasuda razkrši i da razlomi lance, što no sapinjahu ljudsku misao.*¹ Navedena rečenica najbolje ukazuje na značenje koje se slobodi tiska pripisivalo i nastojanja kako bi se ista zaštitila uvođenjem porotne sudbenosti za tiskovne delikte.

U radu će biti analizirani normativni okviri postavljeni tiskovnim naredbama i zakonima koji su bili uvedeni tijekom 1848. i 1849. u Istru, kao i u ostale austrijske zemlje. Potom će biti prikazana primjena navedenih tiskovnih naredaba i zakona, kao i poteškoće koje su se pojavile u praksi. Također, autorica će se ukratko osvrnuti na odredbe kojima su na ustavnopravnoj razini zajamčeni sloboda tiska i porotno suđenje te na dva nacrtu provizornog zakona o kaznenom postupku iz 1848. i 1849., kojima je u uvjetima još uvijek nepromijenjenog sudskog ustroja i na temeljima postojećeg Kaznenog zakona iz 1803., trebalo omogućiti uvođenje načela javnosti i usmenosti,

¹ Pappafava, V., Svojstva dosadanjih sustava u kaz. tiskovnih predmetih, izražena u nekih zakonarstvih, Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu, Zagreb, vol. 16, 2/1890, str. 65.

optužnog načela i porote. Naposljedku, u sažetom prikazu stanja istarske tiskarske djelatnosti i dostupnosti novina istarskom stanovništvu u promatranom razdoblju, autorica će iznijeti zaključke o praktičnom značenju uvođenja slobode tiska i porotne sudbenosti u Istri tijekom 1848. i 1849. godine.

2. PROGLAŠENJE SLOBODE TISKA I DONOŠENJE PILLERSDORFOVOG USTAVA 1848.

Revolucionarna zbivanja u Francuskoj u veljači 1848., kojima je bila srušena Srpanjska monarhija i proglašena Druga republika, imala su snažan odjek u srednjoeuropskim zemljama. U ožujku su se nemiri proširili i na austrijsko carstvo. Budući da Dvor nije odgovorio na peticiju bečkih građana i studenata od 6. ožujka 1848. kojom su zahtijevali donošenje ustava, jamstvo temeljnih građanskih i političkih prava, ukinuće cenzure i uvođenje reformiranog kaznenog postupka s načelima usmenosti, javnosti i porotom, 13. ožujka 1848. u Beču je došlo do sukoba između demonstiranata i vojske.²

Pod pritiskom revolucionarnih nemira, austrijski car Ferdinand I. najprije je carskim patentom od 15. ožujka 1848.³ najavio donošenje ustava i proglasio slobodu tiska te ukinuće svih zakona o cenzuri. Službena obavijest o proglašenju ustavne slobode u Istru pristigla je 20. ožujka 1848., putem glasnika okružnog poglavarstva iz Pazina, koji je sa sobom donio kopiju vladarevog patenta od 15. ožujka kojim je odobreno donošenje ustava. Iako nacionalna i liberalna gorljivost četrdesetih godina 19. stoljeća nije zahvatila Istru u onoj mjeri kao druge austrijske zemlje, proglašenje ustavne slobode u Istri dočekano je s oduševljenjem i slavljem jer je ustav prije svega značio političko zastupanje i politička prava.⁴

Tzv. Pillersdorfov ustav⁵ koji je, između ostalog, predviđao značajne promjene

- 2 Hoke, R., *Österreichische und deutsche Rechts-Geschichte*, Wien-Köln-Weimar, Böhlau, 1992., str. 341-342; Holzmannhofer, W., *Geschworenengerichtsbarkeit in Österreich: Geschichte, Entwicklung und aktueller Stand (unter besonderer Berücksichtigung der Entscheidungsfindung von Geschworenen sowie der mangelnden Begründungspflicht)*, doktorska disertacija, Salzburg, 2001., str. 11; Sadoghi, A., *Thesen zur Geschworenengerichtsbarkeit - historische Aufarbeitung und Perspektiven*, Linz, Johannes Kepler Universität Linz, 2007., str. 44-45.
- 3 Allerhöchstes Patent vom 15. März 1848. Verleihung der Constitution und Aufhebung der Censurgesetze, Sr.k.k. Majestät Ferdinand des Ersten politische Gesetze und Verordnungen für sämtliche Provinzen des Oesterreichischen Kaiserstaates, mit Ausnahme von Ungarn und Siebenbürgen, Sechs und siebenzigster Band (god. 1848), br. 29, Wien, 1851., str. 46-48.
- 4 Benussi, B., *Povijest Pule u svjetlu municipalnih ustanova do 1918. godine*, Pula, Zavičajna naklada "Žakan Juri", 2002., str. 528; Milanović, B., *Hrvatski narodni preporod u Istri*, Knjiga I., Pazin, Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda u Pazinu, 1967., str. 154.
- 5 Nazvan prema barunu Franzu von Pillersdorfu, ministru unutarnjih poslova, kojemu je bila povjerena njegova izrada i punog naziva: Allerhöchstes Patent vom 25. April 1848. Verfassungs-Urkunde des österreichischen Kaiserstaates, Sr.k.k. Majestät Ferdinand des Ersten politische Gesetze und Verordnungen für sämtliche Provinzen des Oesterreichischen Kaiserstaates, mit Ausnahme von Ungarn und Siebenbürgen, Sechs und siebenzigster Band (god. 1848), br. 49, Wien, 1851., str. 145-158; Brauneder, W., *Österreichische Verfassungsgeschichte*, Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2005., str. 115-117.

u uređenju kaznenog postupka radi njegove modernizacije, proglašen je 25. travnja 1848. U pogledu porotne sudbenosti, njime je prvi put u §.29. bilo propisano vršenje kaznene sudbenosti uz sudjelovanje porote, kao i to da će njezino uvođenje biti uređeno posebnim zakonom.⁶ Tekst Pillersdorfovog ustava na talijanskom prijevodu objavljen je i u istarskim novinama *L' Istria*, koje su se tiskale u Trstu i organizirano dostavljale u Istru.⁷

Porota je najprije bila uvedena samo za tiskovne delikte. S obzirom na kritičku funkciju i značaj tiska, tiskovni delikti najčešće su imali političko obilježje pa se od sudova, s obzirom na nedostatna jamstva sudačke neovisnosti u to doba, nije moglo očekivati nepristrano suđenje. Stoga se zahtjev za porotnim suđenjem isprva vezao uz slobodu tiska.⁸ Nositelji liberalnog pokreta u njemačkim zemljama isticali su kako je sloboda tiska bez porotnih sudova samo polovična sloboda, a u mnogim slučajevima čak može biti opasnija od cenzure.⁹

3. TISKOVNE NAREDBE OD 18. SVIBNJA 1848.

Nakon ukinuća cenzure i proglašenja slobode tiska 15. ožujka 1848., najavljeno je donošenje provizornog tiskovnog zakona kojim je trebalo osigurati zaštitu novostečene slobode tiska, ali i omogućiti državni nadzor nad tiskom i progon onih koji tu slobodu budu zlorabili.

Zbog toga je najprije donesen provizorni Tiskovni zakon od 31. ožujka 1848., koji se sastojao od dva dijela. Prvi dio odnosio se na povrede tiskovnih zakona i njihovo kažnjavanje, dok je drugi dio normirao postupak zbog povreda tiskovnih zakona. U pogledu postupka propisana su načela usmenosti, javnosti, kao i optužno načelo, no do očekivanog uvođenja porote za tiskovne delikte nije došlo. Neuvođenje porote izazvalo je oštre kritike u javnosti.¹⁰ Pritom se isticalo kako je slobodu tiska moguće jamčiti samo putem porotnog suda te da među njima postoji uzajamna

6 Spomenuti paragraf smješten je u glavi III., koja nosi naziv "O građanskim i političkim pravima državljana" te u izvornom obliku glasi: "Für die Strafrechtspflege werden Schwurgerichte eingeführt, deren Errichtung ein besonderes Gesetz bestimmen wird." Osim porote, Pillersdorfov ustav zajamčio je sucima nesmjernost i nepremjnost, načela javnosti i usmenosti sudskog postupka kao i uvođenje državnog odvjetništva s funkcijom kaznenog progona i zastupanja optužbe.

7 *Legge Sociale dell' Impero d' Austria del 25 aprile 1848.*, *L' Istria*, god. 3, 6. V. 1848., br. 25, str. 97-99.

8 Čepulo, D., *Sloboda tiska i porotno suđenje u banskoj Hrvatskoj 1848-1918*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 7, 2000., br. 2, str. 924.

9 Schwinge, E., *Der Kampf um die Schwurgerichte bis zur Frankfurter Nationalversammlung*, u: Lilienthal, K. v. (ur.), *Strafrechtliche Abhandlungen*, Heft 213, Breslau, Schletter, 1926., str. 55.

10 Lienbacher, G., *Historisch-genetische Erläuterung des österreichischen Pressgesetzes und des Gesetzes über das Strafverfahren in Presssachen vom 17. Dezember 1862 sowie der Amts-Instruction zu beiden Gesetzen*, Wien, Wilhelm Braummüller k. k. Hofbuchhändler, 1863., str. 14-17; Liszt, F. von, *Lehrbuch des österreichischen Preßrechts*, Leipzig, Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel, 1878., str. 8-11; Olechowski, T., *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918*, Wien, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2004., str. 217-224; Tomaschek, E., *Ueber das provisorische Preßgesetz vom 31. März 1848.*, *Österreichische Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaft*, Wien 1848, Bd. 1, H. 3, str. 199-222.

ovisnost pa se stoga čak i njihovo privremeno razdavanje smatralo opasnim i izazivalo je nepovjerenje. Prosvjednicima su se, kao razlozi zbog kojih se odustalo od uvođenja porote, navodili sljedeći argumenti: Austriji je nedostajala zakonska regulacija općina, kao i zakon koji bi načelno uredio izbore za javne službe te izvršavanje političkih prava. Nadalje, umjetno prenošenje u Austriju jedne ustanove koja se u inozemstvu prirodno i postupno oblikovala, smatralo se opasnim i dvosjeklim mačem. Isticalo se kako u višenacionalnoj austrijskoj carevini, s velikim razlikama u razini naobraženosti pojedinih naroda, kao i društvenim, političkim, vjerskim i jezičnim divergencijama, ne postoje pretpostavke za uvođenje instituta porote.¹¹

Otpor javnosti protiv ovog tiskovnog zakona bio je toliko velik da ga je vlada, samo nekoliko dana poslije, morala povući pa je sve do 18. svibnja 1848. u pogledu tiska na snazi bilo *ex lege* stanje. Toga je dana vlada bez kraljeve sankcije izdala dvije provizorne naredbe: “protiv zlouporabe tiska” i “o postupku u tiskovnim predmetima”.¹²

3.1. Provizorna naredba protiv zlouporabe tiska od 18. svibnja 1848.

Provizorna naredba protiv zlouporabe tiska od 18. svibnja 1848.¹³ najprije je, pozivajući se na patent o ukinuću cenzure od 15. ožujka i §.19. Pillersdorfovog ustava, potvrdila ukidanje svih zakona i naredaba koji su se odnosili na cenzuru (§.1.). Potom je bilo određeno da svaki tiskopis mora sadržavati ime tiskara ili izdavača, uz naznaku mjesta i vremena izdanja (§.4.). Za tiskanje novina više nije bilo potrebno dopuštenje vlasti niti plaćanje kaucije, ali su odsada novine i časopisi morali imati odgovornog urednika nastanjenog u zemlji, starijeg od 24 godine života, čije je ime moralo biti otisnuto na svakom broju (§.5.). Podatci o odgovornom uredniku podnosili su se pokrajinskim vlastima u glavnom gradu pojedine austrijske pokrajine, odnosno okružnim vlastima u pojedinim okruzima. Rok za dostavu podataka o odgovornom uredniku novina koje su u tom trenutku već izlazile iznosio je 8 dana, računajući od dana objave ove provizorne naredbe (od 20. svibnja 1848.). Odgovorni urednik predstavljao je originalnu poslijerevolucionarnu ustanovu koja je trebala omogućiti kažnjavanje u čestim slučajevima kada nije bilo moguće utvrditi autorstvo inkriminiranog članka ili pak autor nije bio dostupan pravosudnim organima zemlje u kojoj je članak bio objavljen.¹⁴

11 Hye-Glunek, A. R. von, Die leitenden Grundsätze der österreichischen Strafproceßordnung vom 29. Juli 1853, Wien, Verlag von Friedrich Manz, 1854., str. 30-31; Tomaschek, E., op. cit., str. 220-222.

12 Lienbacher, G., op. cit., str. 16-17.

13 Provisorische Verordnung gegen den Missbrauch der Presse, Sr.k.k. Majestät Ferdinand des Ersten politische Gesetze und Verordnungen für sämmtliche Provinzen des Oesterreichischen Kaiserstaates, mit Ausnahme von Ungarn und Siebenbürgen, Sechs und siebzigster Band (god. 1848), br. 66, Wien, 1851., str. 190-198.

14 Krenn, E., Die provisorischen Verordnungen vom 18. Mai 1848 gegen den Mißbrauch der Presse und über das Verfahren in Preßsachen, Österreichische Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaft, Wien 1848, Bd. 1, H. 6, str. 498; Švogor, V., Novinstvo kao javni medij sredinom 19. stoljeća u Hrvatskoj, Časopis za suvremenu povijest, Zagreb, vol. 32, 3/2000, str. 459.

Ako bi netko sadržajem tiskopisa počinio zločin ili teški redarstveni prekršaj u načelu je podlijebao kazni koja je bila propisana postojećim zakonima, osim ako ovom naredbom nije bilo drugačije određeno. Naredbom su stavljene izvan snage određene odredbe Kaznenog zakonika 1803. (u nastavku KZ 1803.) ako se radilo o tiskovnim kaznenim djelima te je bilo propisano da se u slučaju zločina ili težeg redarstvenog prijestupa počinjenog sadržajem tiskopisa imaju primjenjivati odredbe §§.10.-14. ove naredbe i to kao blaže za počinitelja (§.9.). Naredba je sadržavala popis sljedećih kaznenih djela: napad na osobu vladara, poticanje na nasilno mijenjanje ustava, na odvajanje pojedinih dijelova Carevine, suradnja s vanjskim neprijateljem, sve pod prijetnjom kazne do 10 godina teške tamnice (§.10.). Nadalje, klevetanje ili drugi načini povrede dužnog poštovanja prema vladaru s namjerom izazivanja antipatije ili prijezira prema državnom poglavaru, zapriječeno kaznom do 5 godina teške tamnice (§.11.); izazivanje prijezira prema ustavu pogrdama ili drugim neistinitim i sarkastičnim navodima (§.12.); bogohuljenje ili izvrgavanje zakonom priznate religije prijeziru ili poruzi (§.13.); uvreda časti (§.14.); povreda ćudoređa pornografskim sadržajima (§.15.); iznošenje činjenica iz osobnog ili obiteljskog života drugoga što može škoditi njegovoj časti (§.16.) te svjesno širenje lažnih glasina koje mogu uznemiriti javnost (§.17.), sve s zapriječenim kaznama u rasponu od novčane kazne pa do kazne zatvora do 1 godine.

U posljednjem paragrafu bilo je propisano kako je postupak u tiskovnim predmetima istovremeno uređen posebnom naredbom (§.27.).

3.2. *Provizorna naredba o postupku u tiskovnim predmetima od 18. svibnja 1848.*

Provizornom naredbom o postupku u tiskovnim predmetima od 18. svibnja 1848.¹⁵ u austrijski pravni sustav prvi put je uveden institut porote i to isključivo za tiskovne delikte. U §.2. propisano je da porota odlučuje o pitanju krivnje ili nedužnosti, dok je sud na temelju osuđujućeg porotničkog pravorijeka, tajnim vijećanjem, odlučivao o kazni (§.30.).

Naredba je sadržavala 51 paragraf i bila je podijeljena u dva dijela. Prvi dio odnosio se na uređenje postupka (*Von Verfahren*, §§.1-44.), a drugi na sastavljanje porotničkih imenika i klupe (*Von der Zusammensetzung des Geschworenengerichtes*, §§.45-51.).

3.2.1. *Uređenje postupka pred porotnim sudom*

Postupak i kažnjavanje kaznenih djela počinjenih zlouporabom tiska stavljeni su u nadležnost onih prvostupajnskih sudova u kojima se u pojedinim pokrajinama nalazilo sjedište fiska u građanskim predmetima (§.2.). To je značilo da se porotni tiskovni sudovi na području Austrijskog primorja imaju ustrojiti iz reda gradskih i

15 Provisorische Verordnung über das Verfahren in Preßsachen, Sr.k.k. Majestät Ferdinand des Ersten politische Gesetze und Verordnungen für sämtliche Provinzen des Oesterreichischen Kaiserstaates, mit Ausnahme von Ungarn und Siebenbürgen, Sechs und siebenzigster Band (god. 1848), br. 67, Wien, 1851., str. 198-216.

zemaljskih sudova (*Stadt- und Landrechte*).¹⁶ Istra je 1848. godine u pogledu kaznene sudbenosti bila podijeljena između tršćanskog i rovinjskog suda, koji je od 1821. nosio naziv Gradskog i zemaljskog kolegijalnog suda (*Stadt- und Landrechtes Collegial-Gericht*)¹⁷. No, tiskovni porotni sud s nadležnošću za cjelokupno područje Austrijskog primorja bit će ustrojen u Trstu. Tiskovni sud sastojao se od peteročlanog sudskog vijeća, četiri suca i predsjednika, koje je imenovalo ministarstvo pravosuđa i kojima je pripadalo odlučivanje o kazni te od porotnika koji su trebali odlučivati o pitanju krivnje ili nedužnosti (§§.2. i 30.).

U postupku je važno načelo javnosti i usmenosti, kao i optužno načelo, čime je po prvi put u austrijskom pravnom sustavu funkcija kaznenog progona bila oštro odvojena od funkcije suđenja (§.3.).¹⁸ Kazneni progon tiskovnih kaznenih djela u javnom interesu povjeren je državnim odvjetnicima, uz iznimku onih slučajeva u kojima je prema KZ-u 1803. državno odvjetništvo moglo postupati samo na prijedlog povrijeđene privatne osobe (§.11.). Naredba je sadržavala općenitu odredbu prema kojoj će ministarstvo pravosuđa odrediti i javno obznaniti pravne stručnjake sposobne za obnašanje funkcije državnog odvjetnika, pri čemu nisu bili navedeni detaljniji kriteriji za tu sposobnost (§.4.). Time je zapravo već tijekom 1848. godine bila ustanovljena praksa da se državni odvjetnici imenuju iz redova sudaca.¹⁹

Glavna rasprava pred tiskovnim sudom bila je javna, no sud je mogao jednoglasnom odlukom isključiti javnost ako bi procijenio da bi njome moglo doći do povrede ćudoređa (§.25.). Nakon zaključenja glavne rasprave, predsjednik sudskog vijeća, bez iznošenja osobnih mišljenja, ukratko je izlagao bitni sadržaj rasprave i davao objašnjenja zakonskih odredbi. Nakon toga, porotnicima je postavljao pitanja koja su morala biti jednostavna, odvojena i što je moguće bolje određena. Pitanja su se mogla odnositi samo na ono kazneno djelo koje je bilo predmet optužbe, kao i na postojanje posebnih otegotnih okolnosti, pri čemu se za svaku otegotnu okolnost moralo postaviti zasebno pitanje. Porotnici su se upozoravali da su dužni posebno se

16 U ostalim austrijskim pokrajinama, sukladno navedenoj odredbi, tiskovni porotni sudovi trebali su postojati: u Donjoj Austriji, Štajerskoj, Češkoj, Moravskoj i Galiciji pri zemaljskim sudovima (*Landrechte*); u Gornjoj Austriji i Tirolu pri Gradskim i zemaljskim sudovima (*Stadt- und Landrechte*); u Dalmaciji pri kolegijalnim sudovima (*Collegialgerichte*). Krenn, E., op. cit., str. 504.

17 Hofdecret vom 29sten October 1821, an das Küstenländische Appellations-Gericht, in Folge höchster Entschließung vom 23. October 1821, über Vortrag der obersten Justizstelle, Seiner Majestät des Kaisers Franz Gesetze und Verfassungen im Justiz-Fache. Für die Deutschen Staaten der Oesterreichischen Monarchie, god. 1821-1825., br. 1812., Wien, 1829., str. 58.

18 Hoke, R., op. cit., str. 345.

19 Djelokrug i organizacija državnog odvjetništva zakonski će biti uređeni tek 1850., donošenjem privremenog Organičkog zakona za državno odvjetništvo. Više v. Cesarski patent od 10. Sèrpnja 1850., valjan za Austriju niže i više Ennsa, Salcburg, Štajersku, Korušku, Kranjsku, Goricu, Gradišku, Istriju, Tèrst, Tirolsku i Vorarlberg, Češku, Moravsku i Šlezku, kojim se izdaje privremeni organički zakon za državna odvjetništva, od dana obznane počamši u život uvodi, Sveobći državo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku, Beč, god. 1850., dio III., kom. XCI., br. 266, str. 1171-1214. Više o austrijskom državnom odvjetništvu u ovom razdoblju, v. Keller, G., *Die Staatsanwaltschaft in Deutschland. Ihre Geschichte, Gegenwart und Zukunft*, Wien, Wilhelm Braumüller k. k. Hof- und Universitätsbuchhändler, 1866., str. 21-55.

izjasniti o svakom pojedinom pitanju.

Ako se nisu mogli odmah na licu mjesta složiti oko pravorijeka, porotnici su se s pitanjima, bilješkama načinjenim tijekom rasprave i tiskopisom na kojemu je bila utemeljena optužba, povlačili u prostoriju za vijećanje. Pritom im se nisu smjeli dati nikakvi spisi. *Ratio* navedene zabrane bio je ograničiti utjecaj rezultata istrage na pravorijek porotnika. Porotnici su svoj pravorijek trebali utemeljiti na rezultatima glavne rasprave koja je bila provedena u njihovoj nazočnosti.²⁰ Nakon povlačenja u prostoriju za vijećanje, među sobom su izabirali pročelnika i sve do donošenja pravorijeka nisu smjeli imati nikakve kontakte s drugim osobama (§.28.).

Porotnici su odgovarali na pitanja onim redosljedom kojim su im bila postavljena. Pritom je bilo posebno istaknuto da je njihova dužnost ustanoviti je li optuženik, u pogledu činjenica koje su bile iznesene u pojedinom pitanju, kriv ili nije kriv te da bilo koji drugi pravorijek nije dopušten. Pri odlučivanju, porotnici nisu bili vezani nikakvim određenim dokaznim pravilima. Svoju odluku trebali su donijeti prema svom "unutrašnjem" uvjerenju (*inneren Ueberzeugung*) i pritom nisu bili dužni navesti obrazloženje svoje izreke. Za donošenje pravorijeka kojim se utvrđuje okrivljenikova krivnja bila je potrebna dvotrećinska većina glasova. Po povratku u sudnicu, pročelnik je priopćavao odluku porotnika kratkom i razgovijetnom izjavom koja je glasila: "Porotnici su pod prisegom na prvo pitanje odgovorili: kriv ili nije kriv, na drugo pitanje: kriv ili nije kriv, itd." (§.29.).

Ako je pravorijek glasio "kriv je", sudsko je vijeće u tajnoj sjednici apsolutnom većinom glasova trebalo odlučiti o kazni. Osuđujuća presuda se zajedno s razlozima koji su utjecali na odmjerenje kazne javno priopćavala nazočnima. Odsutnim strankama presuda se dostavljala na zakonom propisani način (§.30.).

Pri odmjerenju kazne, sud nije mogao izreći strožu kaznu od one koju su u svom zahtjevu zatražili državni odvjetnik ili privatni tužitelj. Sve do trenutka objave presude, privatni tužitelj mogao je u svakom stadiju postupka povući tužbu, uz obvezu naknade svih nastalih troškova i štete. Isto tako, državni odvjetnik mogao je odustati od kaznenog progona, s time da su tada troškovi i šteta padali na teret državne blagajne (§.31.).

Izostanak uredno pozvanog okrivljenika s rasprave nije sprječavao porotni sud da donese svoju odluku na temelju rezultata provedene rasprave (§.34.). Ukoliko okrivljenik nije bio dostupan ili mu je bilo nepoznato boravište, ako mu nije bilo moguće uručiti poziv ili se radilo o nepoznatoj osobi, pozivanje se obavljalo javno, isticanjem na oglasnoj ploči u sjedištu suda i objavom u pokrajinskim novinama. Isto se objavljivala i presuda donesena u odsutnosti okrivljenika (§.35.). Izvršenje oglušne presude nije se moglo pokrenuti prije isteka roka od 14 dana od njezine objave. U navedenom je roku okrivljenik, protiv kojega je bila donesena takva presuda, mogao podnijeti tiskovnom sudu koji je donio presudu, molbu za ponavljanje postupka i određivanje nove rasprave. Navedena molba nije sprječavala izvršenje presude koja je postala pravomoćnom (§.38.). Ako okrivljenik ne bi došao na ponovno određenu glavnu raspravu, sud je proglašavao da je ranija oglušna presuda postala konačno valjana. U slučaju da se okrivljenik uredno pojavi na ponovljenoj raspravi i oglušna

20 Olechowski, T., op. cit., str. 321.

presuda ukine, troškovi koji su nastali njegovim prethodnim izostankom padali su na njegov teret (§.38.).

Protiv porotničkog pravorijeka nije bilo moguće uložiti pravni lijek. No, protiv presude tiskovnog suda postojala je mogućnost ništavne žalbe vrhovnom sudu i to zbog bitne povrede forme postupka, nezakonito odmjerene kazne ili pogrešne primjene zakona (§.39.). Žalba se podnosila tiskovnom sudu u roku od tri dana od objave presude i imala je suspenzivni učinak. Tiskovni sud je ništavnu žalbu zajedno sa svim spisima dostavljao vrhovnom sudu, koji je odlučivao u javnoj sjednici i u sastavu od najmanje šest vijećnika i predsjednika, uz sudjelovanje državnog odvjetnika i stranaka, odnosno, njihovih opunomoćenika. Odluku je donosio tajnim vijećanjem apsolutnom većinom glasova i potom ju je javno objavljivao s obrazloženjem (§§.40-41.). Ukoliko je vrhovni sud ukinuo prvostupanjsku presudu samo u pogledu odmjerene kazne, tiskovni je sud na temelju ranijeg porotničkog pravorijeka trebao iznova odmjeriti kaznu. Ako je prvostupanjska presuda bila ukinuta u cijelosti, tiskovnom sudu se nalagalo provođenje novog postupka, pri čemu su se navodili dokazani nedostaci u prvostupanjskom postupku kako bi se isti izbjegli pri ponavljanju postupka. Pod posebnim okolnostima, vrhovni sud mogao je prema diskrecijskoj ocjeni odmjeravanje kazne ili provođenje nove rasprave povjeriti drugom sudu (§.42.).

3.2.2. *Sastavljanje porotničkih imenika i porotničke klupe*

Izorno sposobno stanovništvo grada u kojemu se nalazilo sjedište tiskovnog suda izborom je trebalo odrediti osobe koje će biti unijete u porotnički imenik. Ovakav način određivanja osoba koje su bile pozvane vršiti porotničku službu bio je privremen i trebao se primjenjivati sve dok se ne donese jedan opći zakon o sastavljanju porotničkih imenika, koji će biti utemeljen na novoj organizaciji općina, a koju je tek trebalo provesti.

Aktivno izorno pravo imali su svi muški austrijski državljani nastanjeni u mjestu izbora, koji su u potpunosti uživali građanska prava, bili stariji od 24 godine života te su bili samostalni. Izričito je navedeno kako se neće praviti razlika s obzirom na vjeroispovijest. Broj osoba koje je trebalo unijeti u porotnički imenik za pojedini grad, u kojemu se nalazio tiskovni sud, određivao se prema broju stanovnika i drugim okolnostima te je morao iznositi između 200 i 800 (§.45).

Za pasivno izorno pravo bilo je potrebno, pored onoga što je navedeno za aktivno izorno pravo, i prebivalište u mjestu tiskovnog suda ili u njegovoj neposrednoj okolini. Druge pretpostavke za obnašanje porotničke službe, kao prije svega porezni cenzus koji je inače u Europi bio uobičajen, ovom naredbom nije bio predviđen. Od porotničke su službe zbog moguće kolizije s njihovim profesionalnim dužnostima bili isključeni svećenici i činovnici, ali ne i odvjetnici i bilježnici (§.46.).

Izbore porotnika provodile su općinske vlasti koje su, nakon provedenih izbora, popis izabranih osoba za vršenje porotničke službe morale dostaviti tiskovnom sudu i javno ga objaviti. Protiv ovog porotničkog imenika postojala je unutar roka od 14 dana mogućnost prigovora, o kojima je odlučivao tiskovni sud zajedno s četiri pridružena porotnika, protiv kojih nije bilo istaknutih prigovora (§.47.).

Tiskovni sud je određenoga dana i uz sudjelovanje javnosti trebao ždrijebom,

od svih osoba unesenih u porotnički imenik, načiniti niz kojega su činile liste od 100 imena i odrediti redosljed kojim će te liste mjesečno tijekom čitave godine služiti pri sastavljanju porotnog suda (§.48.).

Tri dana prije početka javne sjednice tiskovnog suda, iz liste od 100 imena koja je taj mjesec bila na redu, ždrijebom se određivalo 36 imena glavnih porotnika, koja su se potom trebala pripočiti strankama kako bi one mogle ostvariti svoje pravo otklona. Tužitelj i optuženik mogli su otkloniti svaki po jednu trećinu, tako da se porotnička klupa u konačnici sastojala od 12 glavnih porotnika. Pravo otklona najprije je izvršavao državni odvjetnik ili privatni tužitelj, a potom optuženik. Također, u slučaju spriječenosti kojega od glavnih porotnika, bilo je potrebno odrediti tri zamjenska porotnika. To se obavljalo na način da se najprije daljnjim ždrijebom određivalo devet zamjenskih porotnika, nakon čega su stranke mogle otkloniti svaka po trećinu (§.49.).

Prije početka rasprave, u nazočnosti okrivljenika, porotnici su polagali prisegu. Predsjednik suda obraćao im se propisanom formulom prisege koja je glasila: “da će pazorno pratiti cijelu raspravu, brižljivo ispitati sve činjenice koje terete okrivljenika i koje mu idu u korist te da će kao časni ljudi svoj pravorijek donijeti nepristrano, prema svojoj savjesti i unutrašnjem uvjerenju”, nakon čega su porotnici pojedinačno odgovarali riječima: “prisežem, tako mi Bog pomogao” (§.50.).

Porotnička služba nije bila samo građanska čast nego i građanska dužnost, stoga nije bilo moguće otkloniti od sebe vršenje te službe. Osobe koje bi bez opravdanog razloga izbjegle porotničku službu, tiskovni sud je mogao primjereno kazniti, pri čemu nije bilo pobliže određeno u čemu bi se ta kazna mogla sastojati (§.51.).

3.2.3. *Demokratska narav odredbi o porotnicima*

Izložene odredbe o izboru porotnika bile su izrazito demokratske naravi. Ako se zanemari opće isključenje žena, koje je u ono vrijeme samo po sebi bilo razumljivo s obzirom na njihov položaj i političku obespravljenost, ovom je naredbom za sastavljanje porotničkih imenika bilo predviđeno opće i jednako izborno pravo svih austrijskih državljana. Usporedimo li ove odredbe s provizornim izbornim redom za parlament (*Reichstag*) koji je bio objavljen devet dana ranije i koji je od izbornog prava isključio, među ostalim, nadničare/dnevničare, službenike i korisnike novčane potpore iz javnih karitativnih ustanova, vidljivo je da je njima bio učinjen veliki pomak naprijed.²¹

Najmanja životna dob od 24 godine (koja je ujedno bila i granica punoljetnosti prema Općem građanskom zakoniku) za aktivno i pasivno izborno pravo u pogledu porotne sudbenosti, bilo je djelo Alexandra Bacha koji je na sjednici ministarskog vijeća od 18. svibnja, uz obrazloženje kako je već s 24 godine života moguće postati odvjetnikom ili sucem te kako osobna zrelost ne mora biti nužno proporcionalna životnoj dobi, snizio dob s 30 na 24 godine. Usporedbe radi, ranije spomenuti provizorni izborni red za parlament, za aktivno izborno pravo zahtijevao je životnu dob od 24 godine, dok je ona za pasivno izborno pravo bila povišena na 30 godina života.²²

21 Ibid., str. 311.

22 Ibid.

Ako pak ovu naredbu usporedimo na međunarodnoj razini, vidljivo je da je ona svojim odredbama o porotnicima u liberalnosti nadmašila sve druge ondašnje procesne zakone, koji su polazili od toga da se izrada porotničkih imenika ne može prepustiti slučajnosti izbora već je potrebno utvrditi kriterije odabira odgovarajućih osoba. Ti su kriteriji mogli biti: određeni porezni cenzus, minimalna životna dob i određeno obrazovanje (intelektualni cenzus).²³

U praksi su se, međutim, prema kasnijim istraživanjima austrijskih i njemačkih znanstvenika, odredbe o narodnom izboru porotnika pokazale glavnim promašajem jer su omogućile da porotni sudovi budu uvučeni u vrtlog političkih strasti i poprime obojenost prolaznih, kratkotrajnih političkih raspoloženja. U tim okolnostima, porota je bila korištena kao sredstvo političke borbe.²⁴ Iskustvo je pokazalo da birači u izboru porotnika uopće nisu vodili računa o njihovoj sposobnosti za objektivno i nepristrano suđenje, nego su prvenstveno nastojali izabrati one osobe s kojima dijele zajedničke političke stavove jer su time željeli osigurati da se u kaznenim postupcima oslobode njihovi politički istomišljenici, a protivnici proglašeni krivim.²⁵ U ovakvim slučajevima politička pripadnost optuženika bila je od odlučujućeg utjecaja na objektivnost porote.

3.3. Poteškoće u provedbi tiskovnih naredbi od 18. svibnja 1848. godine

Navedenim naredbama nije bilo moguće spriječiti zlouporabe tiska i teror dnevnih novina koje su svojim svakodnevnim pisanjem pridonosile prilagodbi javnog mnijenja revolucionarnim idejama. Anarhija koja je zahvatila austrijski tisak prvenstveno se osjećala u Beču. Razlog takvog stanja bio je nedostatak provedbenih organa. Državni odvjetnici, bez čijeg zahtjeva nije bilo moguće u javnom interesu pokrenuti progon kažnjivih djela počinjenih tiskom, bili su imenovani tek tijekom lipnja i srpnja 1848. godine. Daljnji problem predstavljala je činjenica da im nisu bili dostavljani obvezatni primjerci tiskopisa pa je stoga jedini način da doznaju sadržavaju li oni što god kažnjivo bio da ih čitaju u čitaonicama, kavanama ili drugim javnim mjestima.²⁶

Također, redarstvene vlasti čija je zakonska dužnost bila nadzor i zapljena kažnjivih tiskopisa često su zbog velikog pritiska dnevnog političkog tiska i vlastite omraženosti ostajale pasivne. Niti njima nisu bili dostavljani obvezatni primjerci pa je

- 23 Tako je, primjerice, ugarski Zakon o tisku iz 1848. (zak. čl. XVIII:1848), koji je također predvidio porotno suđenje za tiskovne delikte, propisivao visoki porezni cenzus, prema kojemu je porotnikom mogao biti samo onaj koji ostvaruje godišnji prihod od 200 fl. Poštujući navedeni porezni cenzus, ugarska vlada je trebala donijeti potrebne naredbe za osnivanje porotnog suda. Résó Ensel, J., *Das Schwurgericht in Ungarn. Für das Volk verfasst*, Pest, Gedruckt bei Gustav Heckenast, 1868., str. 10-11; Lienbacher, G., *Die österreichische Pressgesetzgebung*, Zweiter Band, Wien, Wilhelm Braumüller k. k. Hof- und Universitätsbuchhändler, 1868., str. 276-281.
- 24 Würth, J., *Die österreichische Strafproceßordnung vom 17. Jänner 1850, erläutert und in Vergleichung mit den Gesetzgebungen des Auslandes dargestellt*, Wien, Wilhelm Braumüller k. k. Hofbuchhändler, 1851., str. 95.
- 25 Mittermaier, C. J. A., *Erfahrungen über die Wirksamkeit der Schwurgerichte in Deutschland*, Der Gerichtssaal. Zeitschrift für volksthümlisches Recht, Erlangen, god. IV(1852), I. Band, Januar-Juni, str. 14.
- 26 Lienbacher, G., *Historisch-genetische...*, cit., str. 18.

u ovakvim okolnostima došlo do apsurdne situacije u kojoj su se državni odvjetnici i redarstvene vlasti morali pretplatiti na novine kako bi mogli kontrolirati njihov sadržaj, tako da je “država još morala plaćati one listove koji su svojim pisanjem stremili ka njezinom rušenju”.²⁷ S obzirom na veliki broj novih listova koji su zbog povećanog interesa javnosti počeli izlaziti, ponekad se događalo da vlasti duže vremena uopće nisu znale za njihovo postojanje.²⁸

Prva porotna rasprava u austrijskim zemljama održana je 24. kolovoza 1848. u Beču. Optuženici su bili dva urednika lista *Studenten-Courier* koja su u inkriminiranim člancima (*Der Republikaner in Alservorstadt* i *Die Republik in Wien*) objavljenim u dva uzastopna broja sredinom srpnja, otvoreno veličali republikanski oblik državnog uređenja. Državno odvjetništvo vidjelo je u tome pokušaj podjarmljivanja ustava austrijske carevine propisan u §.12. Provizorne naredbe protiv zlorabe tiska od 18. svibnja 1848. i zapriječen kaznom običnog ili strogo zatvora u trajanju od 15 dana do 3 mjeseca, a u slučaju postojanja ozbiljnih otegotnih okolnosti do godinu dana. Nakon polusatnog vijećanja, porotnici su jednoglasno utvrdili da optuženici nisu krivi, što je slušateljstvo oduševljeno prihvatilo.²⁹ Nakon ovog neuspjeha, državno odvjetništvo u Beču više nije podignulo niti jednu optužbu zbog političkih tiskovnih prijestupa.³⁰

Primjena tiskovnih naredbi u pokrajinama nije bila ništa bolja. U Dalmaciji i Austrijskom primorju, koje je uključivalo i Istru, državni su odvjetnici čak dovodili u pitanje njihovu obvezujuću snagu. Tako su državni odvjetnici u Zadru osporavali njihovu obvezatnost uz obrazloženje da navedene naredbe nisu dobile potrebnu kraljevu sankciju, a u Trstu zbog toga što nisu bile javno objavljene u službenim novinama pokrajine *L'Osservatore Triestino*. U pokrajinama nije došlo do velikog broja tiskovnih postupaka. Prema raspoloživim podacima, pred tiskovnim sudom u Trstu, koji je bio nadležan za čitavo područje Austrijskog primorja, sve do 6. siječnja 1849. nije bila održana niti jedna tiskovna rasprava, iako je u tijeku bilo više istraga.³¹ Tomu u prilog govore i statistički podaci za 1848. godinu prema kojima na području Austrijskog primorja nije zabilježen niti jedan slučaj “teškog redarstvenog prijestupa” protiv državne sigurnosti počinjenog povredom tiskovnih zakona (*durch Uebertretung der Druckgesetze*).³²

27 Ibid., str. 18-19.

28 Samo tijekom 1848. godine u austrijskim je zemljama počelo izlaziti ukupno 309 novopokrenutih listova, da bi na kraju godine preostalo njih 150. Winckler, J., *Die periodische Presse Oesterreichs: Eine historisch-statistische Studie, Dritter Theil. Tabellarische Uebersichten und Verzeichnisse, Tabelle I. Allgemeine Uebersicht der Entwicklung der periodischen Presse von 1848-1873.*, Wien, Druck von Leopold Sommer & Comp., 1875., str. 4-5.

29 Helfert, J. von, *Die Wiener Journalistik im Jahre 1848.*, Wien, Verlag der Manz'schen k. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1877., str. 166-173.

30 Lienbacher, G., *Historisch-genetische...*, cit., str. 22.

31 Ibid., str. 26.

32 *Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie für die Jahre 1847 und 1848.*, Erster Theil., Zweite Abtheilung. 1848., Zwanzigster und einundzwanzigster Jahrgang., Wien, Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1853.: Ministerium des Innern., Tafel 8., Schwere Polizei-Uebertretungen im Jahre 1848., str. 1-9.

4. NACRT USTAVA IZ KROMERIŽA IZ PROSINCA 1848. I OKTROIRANI OŽUJSKI USTAV 1849.

Zbog nezadovoljstva javnosti koja ga je smatrala nedovoljno demokratskim, Pillersdorfov ustav bio je na snazi kratko vrijeme. Nakon novih demonstracija, vladar je proglasom od 16. svibnja 1848. povukao Pillersdorfov ustav i najavio izbore za ustavotvorni parlament u Beču, koji se trebao sastojati samo od zastupničke kuće izabrane općim pravom glasa, sa zadaćom izrade konačnog teksta ustava. Parlament, koji se konstituirao u Beču 22. srpnja 1848., zbog revolucionarnih je nemira u listopadu bio prebačen u moravski grad Kromeriž gdje je nastavio sa svojim radom.³³ U njegovu radu sudjelovala su i petorica istarskih zastupnika: četiri Talijana i jedan Hrvat.³⁴

Veliko postignuće ovoga parlamenta bio je razrađeni ustavni nacrt koji je, među temeljnim pravima, predviđao nadležnost porotnih sudova za zločine, kao i političke te tiskovne prijestupe. Osim toga, propisivao je da nitko ne može biti ponovno stavljen pod istragu za kažnjivu radnju za koju je pred porotnim sudom bio proglašen da nije kriv, izuzevši slučaj kasacije cijelog postupka.³⁵ No, neposredno prije usvajanja ustava, vladar je svojim manifestom raspustio Kromeriški parlament i 4. ožujka 1849. oktroirao Ožujski ustav.³⁶

Ožujskim ustavom³⁷ bile su određene temeljne smjernice reforme kaznenog postupka i to: načela javnosti i usmenosti sudskog postupka, uz iznimke predviđene zakonom radi zaštite javnog reda i ćudoređa, optužno načelo te porotno suđenje za sve teže zločine koji će zakonom naknadno biti pobliže određeni, kao i za političke zločine i tiskovne prijestupe (§.103.).³⁸ Ovime je bila postavljena formalnopravna osnova za

33 Hoke, R., op. cit., str. 345-346; Zöllner, E.; Schüssel, T., *Povijest Austrije*, Zagreb, Barbat, 1997., str. 238.

34 Na izborima u Istri provedenim tijekom lipnja 1848. većinu glasova su dobili: u pazinskom kotaru Carlo de Franceschi iz Gologorice, u koparskom kotaru odvjetnik Antonio Madonizza iz Kopra, u izbornom kotaru Buje-Motovun-Buzet-Poreč Michele Fachinetti iz Vižinade, u kotaru Krk-Cres-Lošinj-Labin-Pula Francesco Vidulich te, konačno, u kotaru Podgrad-Volosko-Belaj hrvatski kandidat Josip Vlah iz Kastva. Beuc, I., *Istarske studije. Osnovni nacionalni problemi istarskih Hrvata i Slovenaca u drugoj polovini XIX i početkom XX stoljeća*, Zagreb, 1975., str. 30-31; Milanović, B., op. cit., str. 161-163.

35 "Schwurgerichte haben jedenfalls bei Verbrechen, der politischen und Preßvergehen zu erkennen. Niemand darf wegen einer strafbaren Handlung, rücksichtlich deren er bereits durch das Geschwornengericht für nicht schuldig erklärt wurde, nochmals in Untersuchung gezogen werden, ausgenommen den Fall der Cassation des ganzen Verfahrens." Entwurf des Österreichischen Reichstages welcher in der Zeit vom 22. Juli 1848 bis 4. März 1849 getagt hat, zuerst in Wien, ab dem 22. November 1848 in Kremsier (Mgft.Mähren), <<http://www.verfassungen.de/at/at-18/kremsier49.htm>>, 22. studeni 2014.; Sadoghi, A., op. cit., str. 46.

36 Hoke, R., op. cit., str. 353; Zöllner, E.; Schüssel, T., op. cit., str. 250-251.

37 Kaiserliches Patent vom 4. März 1849. die Reichsverfassung für das Kaiserthum Oesterreich enthaltend, u: *Allgemeines Reichs- Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich*, god. 1849., br. 150., Wien, 1850., str. 151-165.

38 "In Strafsachen soll der Anklage-Proceß gelten, Schwurgerichte sollen in allen schweren Verbrechen, welche das Gesetz näher bezeichnen wird, dann bei politischen und Preßvergehen erkennen" *ibid.*, str. 162.

odgovarajuće zakonsko uređenje kaznenog procesnog prava koje je uslijedilo kasnijim donošenjem Zakona o kaznenom postupku 1850., a kojemu je prethodila izrada dvaju zakonskih nacrti tijekom 1848., na koje će se kratko osvrnuti u nastavku.

5. NACRTI ZAKONA O KAZNENOM POSTUPKU TIJEKOM 1848./1849.

Neposredno nakon ožujjskih zbivanja 1848. godine, ministarstvo pravosuđa je, uvidjevši nužnost reforme kaznenog postupka, započelo intenzivne radove na izradi jednog prijelaznog zakona koji je trebao, u uvjetima još uvijek nepromijenjenog sudskog ustroja i na temeljima postojećeg Kaznenog zakona iz 1803. godine, omogućiti uvođenje načela javnosti i usmenosti, optužnog načela i porote. Kao rezultat tih radova nastala su dva nacrti provizornog zakona o postupku u kaznenim predmetima s načelima usmenosti, javnosti i porotnim sudovima.³⁹

5.1. *Nacrt zakona o kaznenom postupku tijekom ministarskog mandata Adolfa von Sommarugea*

U ljeto 1848. objavljen je *Entwurf einer provisorischen Vorschrift über das Verfahren in Criminalfällen mit Mündlichkeit, Oeffentlichkeit und Schwurgerichten*⁴⁰ i poslan na stručnu ocjenu. Ovaj se nacrt u velikoj mjeri oslanjao na Naredbu od 18. svibnja 1848. o postupku u tiskovnim predmetima te je iz njegovih odredbi bilo vidljivo da je donesen žurno. U 83 paragrafa, podijeljena na četiri dijela, bili su uređeni istražni postupak, glavna rasprava, pravni lijekovi i sastavljanje porotničkih imenika.

Nadležnost porotnog suda ovim je nacrtom u značajnoj mjeri bila proširena i to na sve zločine za koje je bilo moguće izreći kaznu lišenja slobode u trajanju dužem od godinu dana (§.2.). S druge, pak, strane, porotnički imenici su se sastavljali izborom porotnika od strane izborno sposobnog stanovništva grada u kojemu se nalazilo sjedište porotnog suda (§§.74-75.). No ipak, u odnosu na Naredbu od 18. svibnja 1848. o postupku u tiskovnim predmetima, ovim je nacrtom izborno pravo za porotničke imenike bilo suženo i to isključenjem određenih kategorija građana: nesamostalnih radnika, nadničara i tjedničara, službenika te korisnika potpora javnih karitativnih ustanova (§.75.). Pored toga, potrebna dob za porotničku službu bila je povećana na 30 godina, a zbog moguće kolizije s njihovim profesionalnim dužnostima, od porotničke službe bili su isključeni duhovnici, državni službenici i aktivne vojne osobe (§.77.).

5.2. *Nacrt zakona o kaznenom postupku tijekom ministarskog mandata Alexandera Bacha*

Sredinom srpnja 1848. godine, resor pravosuđa preuzeo je Alexander Bach,

³⁹ Würth, J., op. cit., str. 43-44.

⁴⁰ *Entwurf einer provisorischen Vorschrift über das Verfahren in Criminalfällen mit Mündlichkeit, Oeffentlichkeit und Schwurgerichten*, Wien, Aus der kaiserl. königl. Hof- und Staats-Druckerei, 1848.

koji je izradu novog zakonskog nacrtu povjerio Theobaldu Rizzyu. Zanimljivo je spomenuti da je dalmatinski Apelacijski sud u Zadru 28. kolovoza 1848. uputio zahtjev Vrhovnom sudu u Beču da mu se dostavi talijanski prijevod nacrtu Sommarugea, na što je ministar Bach u svom odgovoru od 15. rujna naveo da to neće biti potrebno budući da je u tijeku izrada novoga zakonskog nacrtu koji će u bitnome odstupati od prethodnog.⁴¹

Rizzyev *Entwurf einer provisorischen Vorschrift über das Verfahren in Criminalfällen mit Mündlichkeit, Oeffentlichkeit und Schwurgerichten*⁴² objavljen je u siječnju 1849. godine. Isticao se brižljivo formuliranim odredbama i odražavao je iscrpno poznavanje francuskoga prava. Jedini nedostatak ovoga nacrtu bio je taj što nije istovremeno regulirao jedno od najvažnijih pitanja, a to su pretpostavke za porotničku službu i sastavljanje porotničkih imenika.⁴³

Za razliku od prethodnog nacrtu koji je dijelom normirao i postupak pred kolegijalnim sudovima bez sudjelovanja porote, Rizzyev nacrt se ograničio isključivo na reguliranje postupka pred porotnim sudovima. Nacrt je sadržavao 168 paragrafa te je svojim idejama i formulacijama uvelike utjecao na izradu Würthova Zakona o kaznenom postupku iz 1850. godine.⁴⁴

Nadležnost porotnog suda obuhvaćala je zločine za koje je zakonom zapriječena kazna zatvora u trajanju od najmanje pet godina, kao i taksativno nabrojane zločine bez obzira na zakonsku mjeru kazne (§.1.).⁴⁵ Nacrt je detaljno regulirao formulu prisege porotnika (§.60.) kao i postavljanje pitanja porotnicima (§§.88.-93.). Predvidio je mogućnost da stranke podnesu prigovor protiv postavljenih pitanja, o kojima je trebao odlučivati sud (§.94.). Također, po prvi puta je predviđena mogućnost da sud kada smatra da je odgovor porotnika nejasan, nepotpun ili sam sebi proturječan, ponovi postavljeno pitanje i uputi porotnike na ponovno vijećanje (§.106.). Ako je okrivljenik bio proglašen krivim, a sud je smatrao da su se porotnici prevarili u glavnoj stvari, mogao je donošenje odluke prepustiti idućem porotnom zasjedanju i time predmet dostaviti pred drugu porotu (§.107.).

6. TISKOVNI ZAKONI OD 13. I 14. OŽUJKA 1849.

Budući da je iskustvo pokazalo brojne nedostatke tiskovnih naredbi od 18. svibnja 1848., vladar je carskim patentima sredinom ožujka 1849. godine izdao dva

41 Zimprich, S., *Historische Entwicklung und gegenwärtige Bedeutung der Geschworenengerichtsbarkeit in Österreich*, doktorska disertacija, Wien, 1995., str. 33.

42 *Entwurf einer provisorischen Vorschrift über das Verfahren in Criminalfällen mit Mündlichkeit, Oeffentlichkeit und Schwurgerichten*, Wien, Aus der kaiserl. königl. Hof- und Staats-Druckerei, 1849.

43 Paffy, J. E., *Bemerkungen über den neuen Entwurf einer provisorischen Vorschrift über das Verfahren in Criminalfällen mit Mündlichkeit, Oeffentlichkeit und Schwurgerichten*, Oesterreichische Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaft, god. 1849., Bd. 1., V. Heft, Wien, 1849., str. 324-325; Würth, J., op. cit., str. 44.

44 Holzmannhofer, W., op. cit., str. 13.

45 Stvarna nadležnost porotnog suda prema ovom nacrtu velikim se dijelom podudara s nadležnošću porote koja će biti predviđena ZKP-om 1850.

nova tiskovna zakona, kojima su spomenute tiskovne naredbe bile stavljene izvan snage: stroži Zakon protiv zlouporabe tiska od 13. ožujka 1849. i novi Propis o postupku u predmetima tiskovnih prijestupa od 14. ožujka 1849.

6.1. Zakon protiv zlouporabe tiska od 13. ožujka 1849.

Zakon protiv zlouporabe tiska od 13. ožujka 1849.⁴⁶ polazio je od načela da je sloboda tiska jedan od najvažnijih stupova ustavne države pa je kao takva bila zajamčena u §.5. Ožujskog ustava.⁴⁷ Novine je mogao izdavati svatko ali uz obvezu prethodne prijave državnom odvjetniku koji je imao sjedište u mjestu izdavanja. Ako se radilo o mjestu izdavanja u kojemu se nije nalazilo sjedište državnog odvjetnika, prijava se podnosila redarstvenim vlastima. Prijava je morala sadržavati: naslov novina, učestalost izlaženja, očitovanje radi li se o političkom listu ili ne, ime i prebivalište odgovornog urednika i tiskara te dokaz o plaćenju jamčevini u slučajevima u kojima je bila propisana (§.6.). U slučaju propuštanja prijave ili ako se njome ne bi dokazalo ispunjavanje zakonom određenih pretpostavki za izdavanje novina, državni odvjetnik, odnosno, redarstvene vlasti mogle su obustaviti njihovo izdavanje. Ovime je bio omogućen učinkovit nadzor državne vlasti nad tiskom, kao i sprječavanje mogućih zlouporaba.

Odgovorni urednik morao je biti austrijski državljanin, s navršениh 24 godine i prebivalištem u mjestu izdavanja. Od toga su bile isključene osobe proglašene krivima za zločin ili teški redarstveni prijestup počinjen iz koristoljublja ili povredom javnog ćudoređa (§.8.). Za sadržaj novina, zajedno s autorom, solidarno je odgovarao i svaki odgovorni urednik, osim ako dokaže da je članak kažnjivog sadržaja bio primljen bez njegove očite volje ili bez njegova znanja i krivnje (§.43.). Ako ovim zakonom nije bilo drugačije određeno, osoba koja je putem tiska počinila radnju koja je bila kažnjiva prema postojećem općem materijalnom kaznenom zakonu, potpadala je pod kaznu ustanovljenu tim zakonom. Kada se radilo o novinama za koje se plaćala jamčevina, pored zakonite kazne izricao se i gubitak jamčevine u razmjernom iznosu (§.22.). Privremena obustava u trajanju do tri mjeseca mogla se izreći u slučaju ponovne osude tiskopisa koji je ranije već bio kažnjen zbog kakvog prijestupa iz ovoga zakona te ako su postojale posebno otegotne okolnosti (§.39.). Osuđujućom je presudom bilo moguće odrediti i ukidanje ili uništenje tiskopisa (§.40.). Odgovarajuće odredbe općeg kaznenog zakona o supočiniteljstvu i sudioništvu trebale su se primjenjivati ako se dokaže da je neka osoba morala prepoznati da se radi o kažnjivom sadržaju tiskopisa te je usprkos tome na bilo koji način sudjelovala u njegovom tiskanju ili raspačavanju (§.44.).

Ovim su zakonom bili propisani sljedeći tiskovni prijestupi: poticanje na nasilno odvajanje pojedinih dijelova države; izazivanje ili povećavanje opasnosti za državu

46 Kaiserliches Patent vom 13. März 1849, gültig für Oesterreich ob und unter der Enns, Salzburg, Steiermark, Kärnthen und Krain, Görz und Gradiska, Istrien, Triest, Tirol und Vorarlberg, Böhmen, Mähren, Schlesien, Galizien und Lodomerien, Krakau und Bukowina; enthaltend das Gesetz gegen den Mißbrauch der Presse, Allgemeines Reichs- Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich, god. 1849., br. 161., Wien, 1850., str. 178-186.

47 Liszt, F. v., op. cit., str. 14; Winckler, J., op. cit., str. 81.

od izvanjskog neprijatelja, pobune ili građanskog rata; poticanje na nasilnu promjenu ustava, na nasilne povrede ili pogibeljne prijetnje usmjerene protiv osobe vladara ili na njegovo sprječavanje u vršenju vladarskih ovlasti; poticanje na nasilno ometanje ili sprječavanje saziva i djelovanja centralnog parlamenta i pokrajinskih sabora, sve zapriječeno kaznom teške tamnice od 2 do 10 godina (§.23.). Nadalje, napad na nepovredivost i neodgovornost osobe vladara, s kaznom tamnice do 2 godine (§.24.), psovke ili druge povrede dužnog poštovanja prema osobi vladara, s kaznom teške tamnice do 3 godine (§.25.), pozivi na neposlušnost, ustanak ili otpor protiv zakona, naredaba i sudskih odluka; poticanje na neprijateljstvo prema različitim narodnostima, vjerama, društvenim klasama i korporacijama Carevine, s kaznom tamnice do 2 godine (§.26.), uvrede protiv ustava Carevine ili pojedinih država; pozivanje na pljačku i općenito djela koja su zabranjena kaznenim zakonom, također s kaznom tamnice do 2 godine (§.27.), širenje javnih glasina koje mogu ugroziti javnu sigurnost, zapriječeno oštrim zatvorom do 3 mjeseca (§.28.), objavljivanje sadržaja kaznenih istraga koje su u tijeku, ako je to po zakonu bilo zabranjeno; objavljivanje glasovanja sudaca i porotnika, s kaznom zatvora do 3 mjeseca (§.29.), napadi na javno ćudoređe i širenje pornografije, zapriječeno sa zatvorom do 6 mjeseci (§.30.), neosnovano okrivljenje druge osobe za kakav nepošteni ili nemoralni čin, zapriječeno kaznom oštrog zatvora do 6 mjeseci, osim ako se njegovo djelo može kvalificirati kao "potvora", lažno prijavljivanje kaznenog djela (§.31.), uvrede časti i objavljivanje stvari iz privatnog obiteljskog života, s kaznom zatvora do 3 mjeseca (§.32.). Na isti način trebalo se kažnjavati i uvrede časti koje su bile upravljene protiv obitelji, javnih vlasti, pojedinih organa vlade u pogledu njihova službenog djela ili protiv zakonito priznatih skupova, protiv narodnosti, vjera ili društvenih klasa (§.33.). Objektom tiskovnih prijestupa naznačenih u potonjim §§.31. i 32. mogli su biti i pokojnici, u kojem su slučaju njihovi krvni srodnici, bračni drug, roditelji i posvojitelji, djeca i posvojenici, skrbnici i šticićenici, tazbinski srodnici u prvom i drugom stupnju mogli zahtijevati, radi zaštite časti pokojnika, kazneni progon počinitelja tiskovnog prijestupa (§.34.). Također, kao prijestup je bilo predviđeno oglašavanje i pozivanje putem tiska na donacije radi nadoknade propale jamčevine, pokrića novčane kazne ili naknade štete do kojih je došlo zbog počinjenja kakvog tiskovnog prijestupa, zapriječeno zatvorom do mjesec dana (§.35.).

Kažnjivost svih ranije navedenih tiskovnih prijestupa nastupala je od početka izdavanja i raspačavanja kažnjivog tiskopisa (§.36.).

6.2. Propis o postupku u predmetima tiskovnih prijestupa od 14. ožujka 1849.

Propis o postupku u predmetima tiskovnih prijestupa od 14. ožujka 1849.⁴⁸

48 Kaiserliches Patent vom 14. März 1849, giltig für Oesterreich ob und unter der Enns, Salzburg, Steiermark, Kärnthen und Krain, Görz und Gradiska, Istrien, Triest, Tirol und Vorarlberg, Böhmen, Mähren, Schlesien, Galizien und Lodomerien, Krakau und Bukowina; womit das Verfahren in Preß-Uebertretungsfällen festgesetzt wird, Allgemeines Reichs- Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich, god. 1849., br. 164., Wien, 1850., str. 187-200.

normirao je način postupanja u slučaju zlouporabe tiska. Velikim dijelom počivao je na Bachovom nacrtu provizornog zakona o postupku u kaznenim predmetima, uz preuzimanje nekih elemenata iz ranije Provizorne naredbe o postupku u tiskovnim predmetima od 18. svibnja 1848.⁴⁹

Povrede Zakona protiv zlouporabe tiska od 13. ožujka 1849. koje su bile počinjene sadržajem kakvog tiskopisa, trebali su istraživati i kažnjavati postojeći tiskovni sudovi⁵⁰, uz sudjelovanje porote koja je odlučivala o pitanju je li netko kriv ili ne (§.2.). Tiskovni sud činilo je peteročlano sudsko vijeće (uključujući i predsjedatelja) i 12 porotnika (§§.39-40.). Kako bi se u praksi otklonile poteškoće pri određivanju mjesne nadležnosti, bilo je propisano da je kod periodičnih tiskopisa nadležan sud prema mjestu izdavanja, a u slučaju ostalih tiskopisa sud prema mjestu njihova raspačavanja.⁵¹

U skladu s usvojenim optužnim načelom, kazneni postupak u predmetima tiskovnih prijestupa pokretao se povodom tužbe državnog odvjetnika ili privatnog tužitelja (§§.3-4.). U pravilu je državni odvjetnik progonio tiskovne prijestupe po službenoj dužnosti, uz iznimku rijetkih slučajeva kada se kazneni postupak mogao pokrenuti samo tužbom povrijeđene privatne osobe.⁵² Tužba je morala sadržavati naznaku odredbe koja je povrijeđena te dijelove tiskopisa kojima je povreda bila učinjena (§§. 11-12.).

Glavna rasprava bila je javna i usmena (§.3.). Poučeni iskustvom s tiskovnim postupcima koji su bili vođeni tijekom revolucionarne 1848. godine, ovim su propisom bila uvedena ograničenja u pogledu javnosti rasprave. Pored isključenja maloljetnika i naoružanih osoba, propis je predvidio da sud može isključiti javnost s rasprave ne samo radi zaštite ćudoređa, nego i ako se zbog bučnog ponašanja slušateljstva javna rasprava ne bi mogla nastaviti na dostojanstven način koji priliči sudu (§§.26-28).⁵³

U pogledu pretpostavki za porotničku službu i sastavljanja porotničkih imenika, izrijekom je bilo predviđeno naknadno donošenje posebnog provizornog zakona o sastavljanju porotničkih imenika. Nakon što su, sukladno najavljenom provizornom zakonu, porotnički imenici bili sastavljeni i dostavljeni tiskovnom sudu, u njemu naznačena imena trebala su biti određenog dana, uz sudjelovanje javnosti, ždrijebom razdijeljena na nizove od 100 imena. Ždrijebom se trebao odrediti i redosljed za čitavu godinu, po kojem će ti nizovi od 100 imena mjesečno sačinjavati porotni sud (§.31.).

Tri dana prije početka zasjedanja tiskovnog suda, iz 100 imena koja su taj mjesec bila na redu, javnim ždrijebanjem pri sudu određivalo se 45 porotnika koji su se

49 Holzmannhofer, W., op. cit., str. 13-14; Liszt, F. v., op. cit., str. 16; Zimprich, S., op. cit., str. 34.

50 Korištenjem formulacije "postojeći tiskovni sudovi", Propis o postupku u predmetima tiskovnih prijestupa od 14. ožujka 1849. zapravo se poziva na odgovarajuće odredbe prethodne Provizorne naredbe o postupku u tiskovnim predmetima od 18. svibnja 1848.

51 Lienbacher, G., *Historisch-genetische...*, cit., str. 29.

52 Kazneni postupak u tiskovnim prijestupima pokretao se na zahtjev povrijeđene osobe samo u slučajevima uvrede časti počinjene putem tiska koje su bile propisane u §§.31., 32., 33. lit. a i 34. Zakona protiv zlouporabe tiska od 13. ožujka 1849. Würth, J., op. cit., str. 67.

53 Spomenuta odredba neće biti preuzeta u ZKP-u 1850. Lienbacher, G., *Historisch-genetische...*, cit., str. 29-30; Olechowski, T., op. cit., str. 319-320.

pozivali na raspravu (§.32.). Popis navedenih 45 porotnika morao se dostaviti tužitelju i optuženiku dan prije početka zasjedanja. Ova obavijest nije smjela uslijediti ni prije, niti kasnije (§.33.). Ukoliko se na dan rasprave ne pojavi najmanje 36 porotnika, predsjednik je taj broj morao nadopuniti tako da iz niza porotnika određenih za tekući mjesec novim ždrijebanjem odredi onoliko porotnika, koliko ih nedostaje do broja 36 (§.34.). Porotnici koji su bez opravdanog razloga izostali ili su napustili zasjedanje prije kraja, kažnjavali su se novčanom kaznom u iznosu od 20 do 50 guldena. Kaznu je izricao sud u korist siromaha onoga mjesta gdje se nalazilo sjedište tiskovnog suda (§.35.).

Porotnička klupa, koja je trebala sudjelovati u suđenju konkretne stvari, sastavljala se neposredno prije početka glavne rasprave, u nazočnosti državnog odvjetnika/privatnog tužitelja, optuženika i pozvanih porotnika. Nakon poimenične prozivke pozvanih porotnika, imena nazočnih bila su stavljena u posudu iz koje ih je potom izvlačio predsjednik. Nakon što bi predsjednik izvukao pojedino ime i pročitao ga, stranke su mogle izvršiti svoje pravo na neobrazloženo izuzeće, i to najprije optuženik pa potom tužitelj. Obje stranke su imale pravo na jednak broj izuzeća, a ako je broj porotnika koji su ostali u posudi bio neparan, optuženik je imao pravo na jedno izuzeće više. Porotnička klupa bila je sastavljena čim je bilo izvučeno 12 neotklonjenih imena porotnika ili čim je u posudi ostalo toliko imena da, s već izvučenim, a neotklonjenim, daju broj 12. U pravilu je dostajao samo jedan zamjenik porotnika, no ako je postojala mogućnost da će rasprava trajati duže, ždrijebom su mogla biti određena dva ili čak tri zamjenika (§§.36-39.).

Nakon što je porotnička klupa bila sastavljena, 12 glavnih porotnika i njihovi zamjenici zauzimali su svoja mjesta po ždrijebom ustanovljenom redu. Potom je slijedila prisega porotnika, pri čemu im se predsjednik obraćao propisanom formulom prisege.⁵⁴ Nakon toga je svaki poimence prozvani porotnik podignuvši ruku trebao izjaviti: “Prisežem da ću se tako vladati, tako mi Bog pomogao” (§.41.).

Po zaključenju glavne rasprave, predsjednik je trebao, bez iznošenja osobnog mišljenja, dati kratki prikaz bitnog sadržaja rasprave, protumačiti zakonske odredbe koje je trebalo primijeniti i naposljetku, pročitati naglas pismeno sastavljena pitanja na koja porotnici moraju odgovoriti (§.49.). Formulacija pitanja morala je biti takva da se utvrdi je li okrivljenik kriv za tiskovni prijestup za koji je optužen, pod okolnostima sadržanim u optužbi. Svako je pitanje moglo sadržavati samo jednu pojedinu okolnost i postavljalo se tako da se odgovor mogao sastojati samo iz “JEST” ili “NIJE”. Predsjednik je morao upozoriti porotnike na dužnost da se posebno očituju o svakom pitanju (§.50.). Državni odvjetnik i stranke su protiv postavljenih pitanja mogli uložiti prigovor o kojem je odlučivao sud (§.51.).

Ako se nisu mogli odmah dogovoriti o odluci, porotnici su se s postavljenim

54 Formula prisege u prijevodu s njemačkog jezika glasila je: “Obećajte i zakunite se pred Bogom i ljudima, da ćete savjesno proučiti dokaze, koji će biti izvedeni protiv optuženika, da ćete uzeti u obzir sve što optuženiku ide na korist, kao i na štetu; da se nećete s nikim dogovarati prije negoli donesete svoju odluku; da se nećete povesti osjećajima ugodnosti ili mržnje, naslade na tuđem zlu i straha; nego da ćete o svim dokazima iznijetim na korist ili štetu optuženika čvrsto odlučiti kao poštenjaci i slobodnjaci po vašoj savjesti i potpunom uvjerenju”. §.41., Kaiserliches Patent vom 14. März 1849..., op. cit., str. 194.

pitanjima, bilješkama načinjenim tijekom rasprave i tiskopisom na koji se odnosila optužba, povlačili u zasebnu prostoriju za vijećanje. I ovim je propisom izriekom bilo zabranjeno porotnicima dati spise koji su nastali tijekom istrage. Porotnici su između sebe najprije izabirali pročelnika koji će upravljati njihovim glasovanjem (§.52.). Porotnici nisu smjeli napustiti prostoriju za vijećanje prije no što donesu svoj pravorijek, a ako bi se javila potreba za razjašnjenjem ili poukom, mogli su ga zatražiti od predsjednika koji je na njihov zahtjev trebao doći k njima. Osim predsjednika, nitko nije smio ući u sobu za vijećanje, bez pismenog ovlaštenja od strane predsjednika. Porotnika, koji bi postupio suprotno navedenom, sud je mogao osuditi na novčanu kaznu do 100 guldena. Svatko drugi, koji bi povrijedio ovu odredbu, mogao je biti kažnjen zatvorom do 24 sata (§.53.).

Porotnici su na svako postavljeno pitanje, je li okrivljenik kriv ili ne, morali odgovoriti s “JEST ili NIJE”; svaki drugi odgovor nije bio dopušten. Pri odlučivanju, nisu bili vezani uz nikakvu određenu vrstu dokaza, nego su sudili prema svome “unutrašnjem” uvjerenju. Nisu bili dužni navesti razloge svoje odluke (§.54.). Pročelnik porotnika je trebao, sukladno rezultatima glasovanja, uz svako pitanje pridodati “JEST ili NIJE” i na kraju potpisati ispravu koja je sadržavala pitanja i odgovore (§.55.). Za donošenje odluke kojom se potvrđuje pitanje o krivnji bila je potrebna dvotrećinska većina glasova, u protivnom izricao se pravorijek “nije kriv” (§.56.).

Nakon što su donijeli odluku, porotnici su se vraćali u sudnicu i ponovno zauzimali svoja mjesta. Na upit predsjednika što su odlučili, pročelnik porotnika se trebao ustati i položenom rukom na prsa odgovoriti: “Tako mi moga poštenja i moje savijesti, pred Bogom i ljudima, odluka porotnika glasi: na prvo pitanje “JEST (NIJE)””; na drugo pitanje “JEST (NIJE)” i tako dalje”. Ispravu koja je sadržavala pitanja i odgovore pročelnik porotnika je predavao predsjedniku, koji ju trebao potpisati zajedno sa svojim zapisničarom (§.57.). Ako je porota utvrdila da optuženik nije kriv, predsjednik je bez prethodnog savjetovanja s drugim sucima izricao oslobađajuću presudu. U oslobađajućoj presudi trebalo se izreći puštanje optuženika na slobodu, ako se nalazio u zatvoru, a nije bilo drugih razloga da se tamo zadrži, kao i povratak jamčevine, ako je ona bila položena (§.58.).⁵⁵ Ako su pak porotnici utvrdili da je optuženik kriv, tada je državni odvjetnik (bez obzira na to je li optužba potekla od njega ili od privatnog tužitelja) trebao predložiti kaznu. Potom je predsjednik pozivao optuženika da dade svoja očitovanja, koja više nisu smjela dovoditi u pitanje okolnosti koje su bile ustanovljene izrekom porotnika. Navedena očitovanja mogla su biti upravljena samo k dokazivanju da prijestup za kojega je optuženik bio proglašen krivim po zakonu nije kažnjiv ili da predložena kazna nije u skladu sa zakonom (§.59.).

Odluku o mjeri kazne donosilo je sudsko vijeće, tajnim vijećanjem i apsolutnom većinom glasova, pri čemu nije bilo moguće izreći veću kaznu od one koju je predložio državni odvjetnik (§§.60-61.). U osuđujućoj presudi optuženiku se nalagala naknada sudskih troškova (§.62.). U pogledu naknade i zadovoljštine koja bi se zahtijevala u

55 Okrivljenik se u pravilu nalazio na slobodi. No, ako se optužba odnosila na tiskovni prijestup za kojeg se mogla izreći kazna tamnice u trajanju od 5 godina, sud je mogao odlučiti hoće li okrivljenik uz jamčevinu biti pušten na slobodu ili, pak, zadržan u zatvoru (§.16.).

slučaju osude optuženika, oštećeniku je na raspolaganju stajao redoviti pravni put (§.63.).

Tužitelj je mogao u svakom stadiju postupka, sve do objave presude, odustati od optužbe. U tim je slučajevima optuženik imao pravo zahtijevati da mu se naknade nastali i dokazivi troškovi i šteta. Ako je od optužbe odustao državni odvjetnik, naknada je išla na teret državne blagajne (§.66.).

Ovaj je propis također predviđao mogućnost donošenja oglušne presude. Bez obzira na izostanak uredno pozvanog optuženika s rasprave, suci i porotnici su trebali "nad njim svoju presudu izreći" (§.71.). Rok, prije čijega isteka nije bilo moguće izvršenje oglušne presude i unutar kojega je okrivljenik mogao zatražiti od suda, koji ju je izrekao, ponavljanje postupka i određivanje nove rasprave, bio je skraćen na osam dana (§.72.).

Jedini mogući pravni lijek protiv presude tiskovnog suda bila je ništavna žalba. Kao osnove za pobijanje presude navode se bitne povrede postupovnih odredbi i pogrešna primjena materijalnog prava. Ovlaštenici na ništavnu žalbu bili su državni odvjetnik, kao i svaki drugi tužitelj, optuženik i njegov branitelj. Izjava o tome da će se podnijeti ništavna žalba, kao i o razlozima za njezino podnošenje, podnosila se tiskovnom sudu u roku od tri dana od dana objave presude. Podnositelj ništavne žalbe mogao je odmah sa spomenutom izjavom predati tiskovnom sudu obrazloženu pismenu žalbu, ili je to mogao učiniti u daljnjem roku od osam dana. Po isteku navedenoga roka ili čim je podnositelj žalbe izjavio da neće podnijeti posebnu pismenu žalbu, tiskovni je sud sve spise konkretnog predmeta dostavljao Kasacijskom sudu u Beču. Tiskovni sud je bio dužan priopćiti protivnoj strani podnošenje ništavne žalbe (§§.75.-76.).

Kasacijski sud je o ništavnoj žalbi odlučivao na javnoj sjednici, u sastavu od najmanje šest vijećnika i predsjednika te uz pozivanje državnog odvjetnika i stranaka. Rasprava je započinjala izvješćem suca izvjestitelja, nakon čega su se trebali saslušati državni odvjetnik i stranke. Na njihov zahtjev čitale su se isprave, koje su bile pročitane pred prvostupanjskim sudom, kao i zapisnik o glavnoj raspravi tiskovnog suda. Odluka se donosila tajnim vijećanjem, apsolutnom većinom glasova i potom se javno objavljivala zajedno s obrazloženjem (§.77.).

Ako je pobijana presuda ukinuta zbog toga što su suci svojom odlukom povrijedili zakon (pogrešna primjena materijalnog prava), Kasacijski sud je trebao odmah izreći novu presudu. Ako je pak presuda bila ukinuta zbog povrede zakona do koje je došlo tijekom postupka (bitna povreda postupovnih odredbi), tiskovnom sudu se nalagalo ponovno provođenje glavne rasprave, uz navođenje utvrđenih povreda kako bi iste bile izbjegnute u ponovljenoj raspravi. U slučaju postojanja posebnih okolnosti, Kasacijski je sud prema diskrecijskoj ocjeni mogao naložiti da se nova glavna rasprava održi pred drugim tiskovnim sudom (§.78.).

6.3. Pretpostavke za porotničku službu i sastavljanje porotničkih imenika

Kao što je ranije navedeno, pretpostavke za porotničku službu, kao i način sastavljanja porotničkih imenika, bili su normirani posebnim zakonom koji je bio naknadno donesen carskim patentom od 11. rujna 1849., čime je uveden kratki

Provizorni propis o sastavljanju porotničkih imenika za tiskovne sudove⁵⁶.

Poučeni iskustvom da izbor porotnika nije moguće prepustiti slučajnom izboru, ovim se propisom težilo tome da se porotni sud zaista utemelji na općini iz koje je on u svom povijesnom razvoju i proizašao.⁵⁷ Sve dok ne zaživi nova organizacija općina predviđena Privremenim zakonom o općinama od 17. ožujka 1849. (tzv. Stadionov zakon) te dok se u svim pojedinim krunovinama ne provede nova organizacija sudskih i političkih vlasti, porotnici su se za potrebe tiskovnih sudova trebali uzimati iz općina onih gradova, u kojima se nalazilo sjedište tiskovnog suda. Propis je pritom računao s time da se ponekad u manjim mjestima neće moći pronaći 300 osoba sposobnih za porotničku službu te je za taj slučaj odredio da se porotnici koji nedostaju mogu uzeti iz obližnjih općina (§.1).

Demokratsko načelo kod oblikovanja porotničkih lista u stvarnosti je bilo posve potisnuto.⁵⁸ Umjesto njega, predviđeni su uobičajeni sustav kombinacije intelektualnog i poreznog cenzusa kao pretpostavka za obnašanje porotničke službe, suradnja državnih i autonomnih (općinskih) organa pri sastavljanju porotničkih imenika, sastavljanje različitih imenika (općinskog porotničkog imenika, glavnog imenika i godišnjeg imenika) kombinacijom svjesnog izbora potencijalnih porotnika i njihovog određivanja putem ždrijeba.⁵⁹

Pretpostavke za porotničku službu bile su znatno pooštrene: muški spol, najniža životna dob od 30 godina, znanje čitanja i pisanja, nastanjenost u općini u kojoj se nalazi najmanje godinu dana te uvođenje poreznog cenzusa, i to u manjim mjestima od 5 fl. godišnjeg poreza, a u mjestima s više od 10.000 stanovnika od 10 fl. godišnjeg poreza. Tadašnji ministar pravosuđa Schmerling opravdao je isključenje slabije oporezivanih time što obnašanje porotničke službe djeluje opterećujuće i iziskuje mnogo vremena pa se njihovim isključenjem pravedno uzima u obzir njihovo slabije imovno stanje.⁶⁰ Uz porezni cenzus, alternativno je bio postavljen i intelektualni cenzus prema kojem je porotnikom mogla biti osoba koja nije plaćala navedeni godišnji porez, ali je na temelju svojih osobnih karakteristika posjedovala aktivno izborno pravo u nekoj od općina austrijskih krunovina (§.2.).

Od porotničke su službe, zbog naravi službe koju vrše, a koju je zakonodavac smatrao nespojivom sa službom porotnika, bile isključene sljedeće osobe: dušobrižnici

56 Kaiserliches Patent vom 11. September 1849, giltig für alle Kronländer, in welchen das Allerhöchste Patent vom 13. März 1849 gegen den Mißbrauch der Presse in Wirksamkeit steht, womit eine provisorische Vorschrift über die Bildung der Geschwornenlisten für die Preßgerichte erlassen und vom Tage der Kundmachung in Wirksamkeit gesetzt wird, Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich, god. 1849, br. 388., Wien, 1850., str. 703-706.

57 Već je Feuerbach u svom djelu *Betrachtungen über das Geschwornen-Gericht* naveo da se odabir porotnika iz puka može provoditi samo putem javnih službenika. Tako je, primjerice, naveo da porotničke imenike u Engleskoj sastavlja *sheriff* pojedine grofovije, a u Francuskoj prefekt pojedinog departmana. Feuerbach, P. J. A., *Betrachtungen über das Geschwornen-Gericht*, Landeshut, Bei Philipp Krüll, Universitätsbuchhändler, 1813., str. 19; Würth, J., op. cit., str. 106.

58 Olechowski, T., op. cit., str. 312.

59 Liszt, F. v., loc. cit.

60 Olechowski, T., loc. cit.

svih zakonski priznatih crkvi i vjerskih zajednica, pučki učitelji, službenici i vojne osobe koje se nalaze u aktivnoj službi (§.3.). Nesposobni za porotničku službu bili su: osobe pod skrbništvom, sudskim putem utvrđeni rasipnici, kao i svi oni koji zbog tjelesnih ili duševnih mana ne mogu ispunjavati dužnosti porotnika. Pritom zakon, primjerice navodi gluhe, slijepe, nijeme i slaboumne osobe (§.4.). Budući da porotnička služba pretpostavlja čestitost onih koji ju obnašaju, od nje su bile isključene osobe koje su proglašene krivim za kakav zločin ili teški politički prijestup počinjen iz koristljublja ili povredom javnog ćudoređa; zatim, osobe koje su zbog kakve druge povrede zakona bile osuđene na kaznu zatvora u trajanju od najmanje šest mjeseci, kao i osobe nad čijom je imovinom pokrenut stečaj (§.5.).

Propis je predvidio da određene osobe imaju pravo otkloniti porotničku službu. To su bile osobe koje su navršile 65 godina života, kao i one osobe, koje su kao glavni ili zamjenski porotnici, tijekom jednog zasjedanja porotnog suda izvršile svoju dužnost. U potonjem slučaju, kako bi ostvarili mogućnost otklona, morali su unutar roka predviđenog za podnošenje prigovora protiv općinskog porotničkog imenika, izričito se protiviti upisu u porotnički imenik za sljedeću godinu (§.6.).

Sastavljanje porotničkih imenika više nije bilo prepušteno narodnom izboru, već je bilo povjereno općinskoj samoupravi. Najprije je načelnik općine grada u kojem se nalazilo sjedište tiskovnog suda, zajedno s nekoliko članova općinskog poglavarstva, trebao sastaviti općinski imenik porotnika u kojega su se abecedno unosile sve osobe koje su u dotičnoj općini ispunjavale uvjete za porotničku službu (§.7.). Navedeni općinski imenik morao je biti osam dana javno izložen u sjedištu općinskog načelnika, a o njegovom je izlaganju javnost gradske općine morala biti na uobičajeni način obaviještena. Svaki član općine imao je pravo u roku od osam dana, računajući od posljednjeg dana izlaganja općinskog imenika, podnijeti prigovor zbog toga što su iz imenika izostavljene osobe koje po zakonu ispunjavaju pretpostavke za porotničku službu, odnosno, zbog toga što su bile unesene osobe koje ne ispunjavaju zakonske pretpostavke (§.9.). O podnesenim prigovorima odlučivao je općinski načelnik. U slučaju osnovanog prigovora, općinski načelnik je ispravljao općinski porotnički imenik, pri čemu su učinjene promjene morale biti javno objavljene oglasom u sjedištu općine. Osoba koja je povodom prigovora bila brisana ili naknadno unesena u općinski imenik, morala je o tome biti obaviještena, isto kao i osoba za čiji je prigovor bilo utvrđeno da je neosnovan. U narednom roku od osam dana od objave učinjenih preinaka, svaki pripadnik općine mogao je uložiti žalbu okružnom kapetanu. Osobe koje su naknadno bile brisane ili unesene u općinski imenik te podnositelj prigovora koji je bio utvrđen kao neosnovan, također su mogle podnijeti navedenu žalbu okružnom kapetanu, s time da se kod njih rok od osam dana računao od primitka obavijesti (§.10.).

Po isteku roka za podnošenje prigovora protiv općinskog imenika, načelnik općine je dostavljao porotnički imenik svoje općine okružnom kapetanu, uz naznaku promjena koje su povodom prigovora bile učinjene, kao i prigovora koji su bili odbijeni. Primjerak općinskog porotničkog imenika morao je biti dostavljen i državnom odvjetniku koji je imao pravo žalbe kroz osam dana od primitka imenika (§.12.). O ovoj, kao i o ranije spomenutim žalbama, odlučivao je okružni kapetan zajedno s još

četiri delegirana člana općinskog poglavarstva grada u kojemu se nalazilo sjedište tiskovnog suda. Protiv njihove odluke postojala je također mogućnost žalbe, o kojoj je odlučivao tiskovni sud i protiv čije odluke više nije bilo dopušteno daljnje pravno sredstvo (§.13.).

Nakon što je općinski porotnički imenik na opisani način bio upotpunjen i ispravljen, okružni kapetan određivao je povjerenstvo sastavljeno od četiri do dvanaest članova općinskog poglavarstva grada u kojemu se nalazilo sjedište tiskovnog suda, koji su pod njegovim vodstvom trebali sastaviti glavni imenik porotnika i to "izabirući one osobe koje se zbog njihovog poštenja i dokazane razboritosti smatraju najsposobnijim za porotničku službu" (§.14.).⁶¹ Iz potonje formulacije jasno je proizlazilo da su porotnicima mogle postati samo one osobe koje su uživale povjerenje općinskih vlasti.⁶² Kako je prema statističkim podacima za 1846. godinu grad Trst imao 55,310 stanovnika, to je značilo da se na 200 osoba trebao izabrati po jedan porotnik. S obzirom na to da se radilo o gradu s više od 10,000 stanovnika, porezni cenzus za vršenje porotničke službe iznosio je 10 fl. godišnjeg poreza.⁶³

Između porotnika koji su na opisani način bili izabrani, određenoga se dana, pod vodstvom okružnog kapetana i pred općinskim poglavarstvom grada gdje se nalazilo sjedište tiskovnog suda, javnim postupkom ždrijebanja sastavljao godišnji imenik porotnika, tj. popis svih potencijalnih porotnika za sljedeću godinu. Sva imena porotnika, koja su bila unesena u glavni imenik, stavljala su se u posudu iz koje se potom izvlačio za svaki porotni sud točno određen broj porotnika⁶⁴, koji nije mogao biti manji od 200 niti veći od 800 (§.16.). Godišnji imenik porotnika objavljivao se u tisku i dostavljao predsjedniku tiskovnog suda, državnom odvjetniku, kao i svakom od naznačenih porotnika (§.17.).

6.4. Provedba tiskovnih zakona od 13. i 14. ožujka 1849.

Radi provedbe navedenih tiskovnih zakona, državnim je odvjetnicima 15. ožujka 1849. bila izdana uputa koja se odnosila na njihovo unutrašnje poslovanje. Ministarskom odredbom (*Justiz-Ministerial-Erlass*) od 17. ožujka 1849., kojom je spomenuta uputa državnim odvjetnicima bila priopćena, potvrđena je sloboda tiska uz uvjet da se ne izvrgne u razuzdanost i divljanje. Zbog velikog utjecaja tiska na javni, društveni pa i privatni život ljudi, državni odvjetnici imali su jednu od najvažnijih

61 Izbor se vršio tako da se za gradove s preko 100,000 stanovnika birao jedan porotnik na 400 osoba; za gradove s preko 50,000 stanovnika, birao se jedan porotnik na 200 osoba te za manje gradove po jedan porotnik na 100 osoba. Ukupni broj izabranih porotnika morao je barem za jednu petinu nadilaziti broj porotnika koji je bio ustanovljen za dotični tiskovni sud (§.15.).

62 Olechowski, T., loc. cit.

63 Uebersichts-Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie, zusammengestellt von der k. k. Direction der administrativen Statistik. Besonderer Abdruck des X. und XI. Heftes der "Statistischen Mittheilungen", Wien, 1850., str. 3.

64 Tako je, primjerice, broj porotnika koji je trebalo unijeti u godišnji imenik za tiskovni sud u Zadru, koji je bio nadležan za područje Dalmacije, iznosio 200. Naredba Vlade od 31 Prosinca 1849, s' kojom se oznanjuje, da broj zakletnikah, koi ima se staviti u godišnji imenik radi sudovanja u pridmetima štampe u Zadru, ustanovljen je na dvista, List zakonah i spisah vlade za Krunovinu Dalmaciu, god. 1849, B.n. 98, str. 573-574.

zadaća u državi. O njihovom je oprezu, sposobnosti, marljivosti i osjećaju dužnosti u prvom redu ovisilo to, hoće li nemar u primjeni zakona protiv zlouporabe tiska i prelaženje preko kažnjivih ekscesa, dovesti do toga da se sloboda tiska premetne u drskost i neobuzdanost, a da dar slobode tiska, umjesto k dobrobiti, vodi k propasti. Stoga su državni odvjetnici bili dužni nadzirati novinstvo, izvještavati jednom mjesečno ministarstvo pravosuđa o njihovoj tendenciji, osiguravati da se tom ministarstvu dostavljaju obvezatni primjerci, plijeniti novine koje pišu provokativno te voditi registar u koji će se unositi podaci o pojedinim novinama.⁶⁵

Ipak, tiskovni zakoni od 13. i 14. ožujka 1849. bili su vrlo ograničenog djelovanja. Nužnost prijevoda ovih zakona na jezike pojedinih pokrajina, onemogućila je njihovu brzu objavu. Redoslijed njihove objave u austrijskim pokrajinama bio je sljedeći: 30. ožujka 1849. za Gornju Austriju i Dalmaciju; 2. travnja za Salzburg, Moravsku i Šlesku; 5. travnja za Češku; 10. travnja za Donju Austriju; 19. svibnja za Tirol i Vorarlberg; 31. svibnja za Austrijsko primorje (dakle, i za Istru); 20. kolovoza za Trst, Štajersku, Kranjsku i Korušku.⁶⁶ Ono što je dodatno odgodilo njihovu primjenu, bilo je odugovlačenje donošenja posebnog propisa o sastavljanju porotničkih imenika sve do rujna 1849. godine. Donošenje ovoga propisa predstavljalo je nužnu pretpostavku za primjenu tiskovnih zakona, budući da su porotnici, na temelju prethodne tiskovne naredbe od 18. svibnja 1848., bili izabrani samo na godinu dana, tako da je njihov mandat već bio istekao ili je, pak, bio pri kraju.⁶⁷

Primjena ovih tiskovnih zakona bila je ograničena i u teritorijalnom pogledu: do njihove primjene nije došlo u gotovo polovici austrijskih zemalja. U Beču, Pragu, Galiciji i Bukovini zbog ratnog stanja i unutrašnjih nemira bilo je proglašeno opsadno stanje, što je za posljedicu imalo suspenziju svih političkih novina, kao i suspenziju tiskovnih zakona.⁶⁸ U čemu se sastoji opsadno stanje bilo je predviđeno u §.12. Ožujskog ustava, prema kojemu je u slučaju rata ili unutrašnjeg nemira bilo moguće privremeno i na određenom području staviti izvan snage njegove odredbe kojima su se jamčili sloboda tiska (§.5.), pravo peticije (§.6.), sloboda okupljanja i udruživanja (§.7.), osobna sloboda svakog pojedinca (§§.8-9.), nepovredivost doma (§. 10.) i tajnost pisama (§.11.).

Iz naredbe kojom se ukida opsadno stanje za područje Trsta, Istre, Gorice i Gradiške, kao i iz povijesnih vrela, dolazimo do zaključka kako se pod opsadnim stanjem u razdoblju od 17. ožujka do 8. rujna 1849., zbog ponovnog sukoba koji je početkom 1849. izbio između Austrije i Pijemonta, nalazila i Istra (zajedno s Trstom i njegovom okolicom, Goricom i Gradiškom), zbog čega se može pretpostaviti da je

65 Lienbacher, G., *Historisch-genetische...*, cit., str. 30; Pederin, I., *Austrijski propisi o tisku i nadzor nad dalmatinskim tiskom (1848-1863)*, Bibliotekarstvo. Godišnjak društva bibliotekara Bosne i Hercegovine, Sarajevo, god. 32(1986), str. 107; Pederin, I., *Organi austrijskog nadzora nad tiskom u Dalmaciji poslije 1848.*, Arhivski vjesnik, Zagreb, god. 34-35(1991-92), sv. 35-36, str. 123.

66 Jedinstvena objava zakona u Sveopćem državno-zakonskom i vladnom listu za Carevinu austrijsku započet će tek od 1. listopada 1849. Olechowski, T., op. cit., str. 248.

67 Lienbacher, G., *Historisch-genetische...*, cit., str. 31.

68 Ibid.

i na tim područjima na snazi bila suspenzija političkih novina i tiskovnih zakona.⁶⁹ Naime, nakon što je Sardinija prekinula primirje, guverner Austrijskog primorja je 17. ožujka 1849. proglasio ratno stanje u čitavoj pokrajini.⁷⁰

Donošenjem Zakona o kaznenom postupku od 17. siječnja 1850., kojim je porota bila predviđena kao opći institut, Propis o postupku u predmetima tiskovnih prijestupa od 14. ožujka 1849. postao je suvišnim. Stoga je čl. II. uvedbene naredbe ZKP-a 1850. bio izrijekom ukinut, a odredbe koje su posebno regulirale postupak u tiskovnim predmetima bile su smještene u zasebno XXIV. poglavlje ZKP-a 1850. Time je tiskovno procesno pravo bilo ponovno uključeno u opće kazneno procesno pravo, a postupak pred porotnicima u tiskovnim predmetima više nije predstavljao jednu posve iznimnu proceduru već je bio podveden pod opće odredbe o kaznenom postupku.⁷¹ Zakon protiv zlorabe tiska od 13. ožujka 1849. ostao je na snazi sve do 1852. godine, kada je bio uveden novi Tiskovni red.⁷²

Na kraju, treba spomenuti da su austrijski tiskovni zakoni od 13. i 14. ožujka 1849. poslužili kao uzor za izradu hrvatskoga Privremenog zakona o štampi od 9. svibnja 1849., kojega je diktatorskom vlašću proglasio ban Jelačić. Ovim kratkim tiskovnim zakonom, koji je vrijedio na području Hrvatske i Slavonije, također je bila predviđena nadležnost porote za tiskovne delikte.⁷³

7. TISAK I POROTNO SUĐENJE U ISTRI 1848./1849.

Budući da je 1848./1849. porotno suđenje bilo uvedeno isključivo za tiskovne delikte, u nastavku će se ukratko izložiti stanje istarskog novinstva u promatranom razdoblju.

Polovinom 19. stoljeća u Istri još uvijek nije djelovala niti jedna tiskara. Prvi zabilježeni prijedlozi i pokušaji osnivanja tiskare u Istri vežu se uz 1848. godinu kada je istarski zastupnik Michele Fachinetti u parlamentu u Beču ukazao na potrebu osnivanja tiskare u Istri koja bi trajno tiskala novine i časopise posvećene problemima istarskog poluotoka, no taj se prijedlog ipak nije realizirao.⁷⁴

69 Benussi, B., op. cit., str. 526-527; Milanović, B., op. cit., str. 160; Erlaß des Ministeriums des Innern vom 8. September 1849, an den Herrn Landeschef in Triest und dem Küstenlande, womit die Aufhebung des Belagerungszustandes der Stadt Triest und ihres Gebietes, dann von Istrien, Görz und Gradiska verfügt wird, Allgemeines Reichs- Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich, god. 1849, br. 385, Wien, 1850., str. 701-702.

70 Wiener Zeitung, br. 66, Wien, 18. III. 1849., str. 1.

71 Würth, J., op. cit., str. 743.

72 Cesarski patent od 27. Svibnja 1852., kojim se za svekolike krunovine cesarevine, izuzamši vojničku Krajinu, izdaje i, počamši od 1. Rujna 1852., u kriepost uvodi novi tiskovni red, a ukida zakon suprot zlorabi tiska od 13. Ožujka 1849 (br. 161 državo-zakonskoga lista), Sveobći državo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku, god. 1852, komad XXXVI., br. 122., str. 603-615.

73 Čepulo, D., op. cit., str. 928-930; Horvat, J., Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939., Zagreb, Golden marketing - Tehnička knjiga, 2003., str. 144-148.

74 Bužleta, N., Tiskarstvo i nakladništvo u Istri 1859.-1941., Vjesnik bibliotekara Hrvatske, Zagreb, vol. 48, 3-4/2005, str. 210; Cella, S., Giornalismo e stampa periodica in Istria, Atti e memorie della società di archeologia e storia patria, Trieste, god. 56(1956), str. 124.

Prva moderna tiskara u Istri pod nazivom *Tipografia istriana* bit će osnovana tek 1859. godine, a utemeljili su je braća Antonio i Gaspare Coana koji su te iste godine doselili iz Venecije donijevši sa sobom potrebne tiskarske strojeve za pokretanje tiskarske djelatnosti. Osnivanje tiskare imalo je veliko značenje jer je omogućilo tiskanje i distribuciju raznovrsnih periodičkih publikacija na području Istre. Tjednik *L Istriano* bile su prve novine koje su izlazile u Rovinju od 15. veljače 1860. do 31. srpnja 1861., a smatraju se prvim nakladničkim pothvatom u Istri.⁷⁵ Stoga, možemo reći da povijest istarskog novinstva *de facto* započinje tek šezdesetih godina 19. stoljeća.⁷⁶ Razloge relativno kasnog početka samostalnog razvoja istarskog tiska treba tražiti u nepostojanju odgovarajuće razvijenog građanskog sloja, kao i u činjenici da je Istra bila pretežno ruralna zemlja siromašnih resursa i s nedostatnim financijskim sredstvima. Potrebe malobrojnih čitatelja talijanskih novina u Istri mogla je zadovoljiti velika ponuda novina iz Trsta.⁷⁷

Do osnivanja tiskare u Istri periodičke su publikacije uglavnom pristizale iz Trsta koji je predstavljao tiskarsko središte pokrajine Austrijskog primorja. Trst je u to vrijeme bio gospodarsko, kulturno i intelektualno središte istarskih Hrvata i Slovenaca. Tradicija političkog novinstva u promatranom je razdoblju bila vrlo slaba, a zbog relativno malog broja pismenog stanovništva postojeće novine imale su malu nakladu u usporedbi s europskim omjerima. Revolucionarne 1848. godine, do proglašenja slobode tiska, u Trstu su izlazila samo tri značajnija lista: *L Osservatore Triestino*, službeni list pokrajine; *Il Giornale di Lloyd Austriaco*, s podnaslovom “Trgovina-plovidba-industrija-javna ekonomija”, koji je trebao zadovoljiti potrebu za razmjenom informacija između lučkoga grada Trsta i njegovih osiguravajućih društava, brodogradilišta i poduzeća za brodsku plovidbu te povijesno-znanstveni časopis *L Istria*, kojeg je izdavao tršćanski odvjetnik i povjesničar dr. Pietro Kandler, a bavio se prvenstveno poviješću Istre i Trsta.⁷⁸ Izlazio je svakih tjedan dana od 1846. do 1852. Revolucionarna 1848. godina pretvorila je *L Istriu* u političke novine koje su izvještavale o aktualnostima u političkom životu Trsta, novim zakonima i propisima, ustavnim odredbama, izborima, govorima i sl. U Istri je, osim organa vlasti i kulturnih institucija, *L Istria* imala 151 pretplatnika (od čega u Pazinu 35, Poreču 18, Puli 15, Kopru, Novigradu i Umagu po 12, Rovinju 10, Vodnjanu 9, Motovunu 8, Piranu 5, Labinu 4, Bujama i Izoli po 3, Malom Lošinju, Buzetu, Krku i Sv. Mateju po 2).⁷⁹

75 Uzmemo li u obzir i slovenski dio Istre, tada se prvom periodičnom publikacijom u Istri smatra tjednik *Foglio Periodico Istriano*, koji je za vrijeme francuske vladavine izlazio u Kopru od 2. rujna 1807. do ožujka 1810. Utemeljio ga je prefekt Istarskog departmana Angelo Calafati. Tjednik je imao dvije rubrike: *Notizie esterne*, u kojoj su suhoparno prenošene novosti iz francuskog i talijanskog tiska i *Notizie interne*, sa službenim objavama i vijestima koje su se odnosile na Istru te drugim novostima. Kad je u ožujku 1810. preseljen u Trst, novo upravno sjedište Istre, promijenio je ime u *Foglio Periodico Triestino*. “Foglio Periodico Istriano”, u: Istarska enciklopedija, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005., str. 230.

76 Boaglio, G., *Das italienische Pressewesen*, u: Rimpler, H.; Urbanitsch, P. (ur.), *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band VIII/2*, Wien, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2006., str. 2290, 2306.

77 *Ibid.*, str. 2290.

78 Boaglio, G., *op. cit.*, str. 2291-2292; Cella, S., *op. cit.*, str. 123-124.

79 Bertoša, M., Povjesničar Pietro Kandler i njegov list “L Istria” (uz jednu tršćansku nakladničku

Moguće je pretpostaviti da su čitatelji tiska koji se dostavljao iz Trsta u Istru bili uglavnom pripadnici talijanskog stanovništva koje je bilo ekonomski bolje situirano i pismeno te stoga pristupačnije novinstvu, za razliku od većinskog hrvatskoga seljačkog stanovništva. U tršćanskom su tisku već od kraja dvadesetih godina 19. stoljeća surađivali i pripadnici istarske talijanske inteligencije i to kao urednici i publicisti.⁸⁰

Revolucionarna 1848. godina na području Austrijskog primorja, u usporedbi s ostalim područjima Monarhije, protekla je relativno mirno. Vijest iz Beča o ukinuću cenzure 15. ožujka 1848. bila je dočekana sa spontanim odobravanjem. Posljedice pojačanog zanimanja za novine tijekom revolucionarnih godina 1848./1849. bile su povećanje njihova broja, kao i naklade i učestalosti izlaženja, što je vidljivo iz priložene tablice⁸¹:

1848. godina			
NAZIV PERIODIČKOG TISKOPISA	POČETAK IZLAŽENJA	MJESTO IZLAŽENJA	JEZIK
<i>L Accoppagamberi</i>	1848. †	Trst	talijanski
<i>L Angiolino</i>	1848. †	Trst	talijanski
<i>L Aurora</i>	1848. †	Gorica	talijanski
<i>Il buon popolano</i>	1848. †	Trst	talijanski
<i>Il Costituzionale</i>	1848.	Trst	talijanski
<i>Il Diavoletto</i>	1848.	Trst	talijanski
<i>Der Freihafen</i>	1848.	Trst	njemački
<i>La Frusta</i>	1848. †	Trst	talijanski
<i>La Gazzetta di Trieste</i>	1848.	Trst	talijanski

inicijativu), Radovi Zavoda za hrvatsku pravnu povijest, vol. 17 (listopad 1984.), br. 1, Zagreb, str. 92-93.

- 80 Godine 1829. u Trstu se pojavio časopis *L Archeografo Triestino*, koji je izlazio do 1837., kada je s četvrtim sveskom zaključio svoju prvu seriju. U tom časopisu, koji se bavio i istarskom prošlošću, surađivalo je i nekoliko Talijana iz Istre. Od 1836. do 1846. izlazio je u Trstu časopis *La Favilla*, koji je predstavljao ogledalo književne i publicističke djelatnosti istarskih Talijana, iako su najistaknutiji suradnici bili Francesco Dall' Ongaro iz Veneta, Furlan Pacifico Valussi i Dalmatinac Niccolò Tommaseo. Lukežić, I., *Hrvatska periodika u Istri od 1900. do 1914. godine*, Nova Istra: časopis za književnost, kulturološke i društvene teme, Pula, vol. 1, 4/1996, str. 147; Milanović, B., op. cit., str. 109; Rojnić, M., *Nacionalno pitanje u Istri 1848-9*, *Historijski zbornik*, Zagreb, vol. 2, 1-4/1949, str. 86.
- 81 Oznaka † pored godine početka izlaženja, znači da je u godini, na koju se tablica odnosi, list prestao izlaziti. Tablica je izrađena prema: Winckler, J., op. cit.: *Tabelarische Verzeichnisse der während der Jahre 1848 bis 1873 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern*, str. 19-25. Pritom su učinjene pojedine nadopune prema: Peruta, F. della, *Il giornalismo italiano del risorgimento*. Dal 1847 all' Unità, Milano, Franco Angeli, 2011., str. 116-119; Zenker, E. V., *Geschichte der Journalistik in Österreich*, Wien, Druck und Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1900., str. 37.

<i>La gazetta in versi</i>	1848. †	Trst	talijanski
<i>Giornale di Lloyd Austriaco</i>	1836. †	Trst	talijanski
<i>Il Giornale di Trieste</i>	1848.	Trst	talijanski
<i>Il Goriziano</i>	1848.	Gorica	talijanski
<i>Guardia nazionale</i>	1848.	Trst	talijanski
<i>Journal des österreichischen Lloyd</i>	1836. †	Trst	njemački
<i>L'Istria</i>	1846.	Trst	talijanski
<i>Il libero Triestino</i>	1848. †	Trst	talijanski
<i>Le notizie del giorno</i>	1848. †	Trst	talijanski
<i>Le notizie della sera</i>	1848. †	Trst	talijanski
<i>L'Osservatore Triestino</i>	1785.	Trst	talijanski
<i>Polichinello</i>	1848. †	Trst	talijanski
<i>Popolo nei suoi diritti e nei suoi doveri</i>	1848. †	Trst	talijanski
<i>Telegrafo del mattino</i>	1848.	Trst	talijanski
<i>Telegrafo della sera</i>	1848.	Trst	talijanski
<i>La voce del mattino</i>	1848. †	Trst	talijanski

Krajem 1848. u Trstu je bilo osnovano Slavjansko društvo, udruga koja je predstavljala početak organiziranja političkog i kulturnog života tršćanskih Hrvata i Slovenaca. Ono je već početkom 1849. godine pokrenulo kratkotrajni mjesečnik *Slavjanski rodoljub*, kao glasilo slavenofilske orijentacije, tiskano dvojezično: na hrvatskom i slovenskom jeziku. Sadržajno je doticao političke, kulturno-prosvjetne i gospodarske probleme. U prvom broju *Slavjanskog rodoljuba* pod naslovom "Dokaz vrvanja in delavnosti Slavjanskiga društva v Terstu od svojiga začetka do konca Februarja 1849." u nekoliko su točaka izneseni ciljevi ovoga društva. Znakovito je kako se među ciljevima navodi i institut porotnika, koji su pritom nazvani "prisežnicima u sudištah". Navedeno je kako ubuduće u kaznenim postupcima trebaju sudjelovati porotnici, tj. "prosti muži iz ljudstva", koji imaju po svojoj savjesti odlučivati o krivnji okrivljenika. Nadalje, istaknuta je važnost izbora porotnika jer o njihovoj odluci ovisi sudbina okrivljenika. Stoga je jedna od namjera Slavjanskog društva opominjati čitatelje da za porotnike izabiru one muškarce koji su neoskvrnjene i pravedne duše, razumne i poštovane osobe.⁸² *Slavjanski rodoljub* izlazio je od ožujka do kolovoza

82 Navedeni cilj glasio je: "g. Prisežnici u sudištah. Sudci u sudištah, za kaznovanje zločincah i zlobnikah bili su dosada carski uradniki, i postupalo se potajno i pismeno; odsada biti će sve to drugačije; jerbo postupalo bude se javno i očito, a sudci biti će prisežnici t. j. prosti muži iz ljudstva, koj imadu po svom savěstju, je li okrivan zločinstva kriv, ili je li nevin. Bratjo milena! ovo odabiranje prisežnikah u ta sudišta vëoma je važna i znamenita stvar; jerbo od njihovoga suda visi osuda okrivnenoga čovëka, toga božanstvenoga stvorenja, iz njihovog suda proiztiče življenje i smërt, sloboda i dugoletni zatvor, a proiztiče pako i mir, pokoj, i bezopasnost

1849., te se pojavilo svega šest brojeva. Od ožujka 1850. Slavjansko društvo je započelo s izdavanjem novog lista pod nazivom *Jadranski Slavjan* kao nasljednika svoga prvog glasila. Ovo glasilo, također, izašlo je u svega šest brojeva, do nastupanja Bachovog apsolutizma, kada su ponovno nastale teške prilike koje su onemogućavale njegovo daljnje izlaženje. *Jadranski Slavjan* organizirano se slao u Istru.⁸³

Prvi istarski talijanski list koji je izlazio u Trstu bio je *Il popolano dell' Istria*. Njegov pokretač i urednik bio je već spomenuti Michele Fachinetti iz Vižinade, nakon što mu je propao pokušaj osnivanja tiskare u Istri. Izlazio je svakih 15 dana, od 1. listopada 1850. do 2. rujna 1851. Pisao je o različitim neposrednim problemima pokrajine: gospodarstvu, obrazovanju, industriji i moralu. Tijekom izlaženja, list je započeo objavljivati i političke teme vezane uz Istru. Zastupao je liberalna stajališta pa su ga austrijske vlasti ometale cenzurom te su zahtijevale plaćanje visoke jamčevine koja je bila predviđena za političke tiskovine. Zbog toga je list ubrzo prestao izlaziti.⁸⁴

Novine su se iz Trsta u Istru redovito distribuirale poštom. Zbog slabe prometne povezanosti i nedovoljno razgranate mreže pošta pretplatnici izvan mjesta izlaženja novina svoj primjerak su ponekad dobivali i s nekoliko tjedana zakašnjenja.

U nastavku se radi preglednosti daje tablični prikaz najznačajnijih novina koje su tijekom 1849. i 1850. izlazile na području Austrijskog primorja.⁸⁵

1849. godina			
NAZIV PERIODIČKOG TISKOPISA	POČETAK IZLAŽENJA	MJESTO IZLAŽENJA	JEZIK
<i>Il Costituzionale</i>	1848. †	Trst	talijanski
<i>Il Diavoletto</i>	1848.	Trst	talijanski
<i>E eco dell' Isonzo</i>	1849.	Gradiška	talijanski
<i>Der Freihafen</i>	1848. †	Trst	njemački
<i>La Gazette di Trieste</i>	1848. †	Trst	talijanski
<i>Il Giornale di Trieste</i>	1848. †	Trst	talijanski
<i>Il Goriziano</i>	1848. †	Gorica	talijanski
<i>Guardia nazionale</i>	1848.	Trst	talijanski

(sigurnost) imetka, koje bi valjda zločinci napastovali. Opomenjat Vas dakle nakani naše društvo, da za ovakove prisežnike odabirate muževe, koji jesu neoskvrnjene i pravedne duše, muževe razumne i u obće štovane. Dokaz vravnjanja in delavnosti Slavjanskiga društva v Terstu od svojiga začetka do konca Februarja 1849., Ivan Cerer (ur.), Trst, Loydova tiskarnica, 27. III. 1849., str. 4; Renko, S. (ur.), Slavjanski rodoljub. Mesečni časopis na svitlobo dan od Slavjanskiga društva v Terstu. Faksimile vseh šestih števil iz leta 1849., Trst, Založništvo tržaškega tiska, 1971., str. 8.

83 Strčić, P., *Novinstvo Hrvata u Istri do 1947. godine*, Istarski mozaik, Pula, vol. 5, 6/1968., str. 211.

84 Cella, S., loc. cit.; "Popolano dell' Istria, II", u: *Istarska enciklopedija*, op. cit., str. 613; Milanović, B., loc. cit.

85 Tabele su izrađene prema: Winckler, J., op. cit., str. 26-32; uz pojedine nadopune.

<i>E Istria</i>	1846.	Trst	talijski
<i>Il messaggiere dell' Adria</i>	1849. †	Trst	talijski
<i>E Osservatore Triestino</i>	1785.	Trst	talijski
<i>Slavjanski rodoljub</i>	1849. †	Trst	hrvatski i slovenski
<i>Telegrafo del mattino</i>	1848. †	Trst	talijski
<i>Telegrafo della sera</i>	1848. †	Trst	talijski
1850. godina			
NAZIV PERIODIČKOG TISKOPISA	POČETAK IZLAŽENJA	MJESTO IZLAŽENJA	JEZIK
<i>Il Diavoletto</i>	1848.	Trst	talijski
<i>L'eco dell' Isonzo</i>	1849. †	Gradiška	talijski
<i>Görzer Zeitung</i>	1850.	Gorica	njemački
<i>Guardia nazionale</i>	1848.	Trst	talijski
<i>Illustriertes Familienbuch</i>	1850.	Trst	njemački
<i>E Istria</i>	1846.	Trst	talijski
<i>Jadranski Slavjan</i>	1850. †	Trst	slovenski
<i>Listino di Cambia valute</i>	1850.	Trst	talijski
<i>Nota delle vendite</i>	1850.	Trst	talijski
<i>E Osservatore Triestino</i>	1785.	Trst	talijski
<i>Il Popolano dell' Istria</i>	1850.	Trst	talijski
<i>Prezzi Correnti</i>	1850.	Trst	talijski

8. ZAKLJUČAK

S obzirom na značaj tiska kao najprikladnijeg medija za širenje novih ideja i mobilizaciju političkih masa, sloboda tiska bila je proglašena kao prva tečevina revolucije 1848. Istovremeno s proglašenjem slobode tiska, najavljeno je donošenje tiskovnog zakona kojim je tu slobodu trebalo zaštititi, ali također i spriječiti njezinu zlouporabu. Uz slobodu tiska neodvojivo se povezivao zahtjev za porotnim suđenjem. Nositelji liberalnog pokreta isticali su kako je sloboda tiska bez porotnih sudova samo polovična sloboda, a u mnogim slučajevima čak može biti opasnija od cenzure. Porotno suđenje trebalo je jamčiti objektivnost i nepristranost suđenja za tiskovne delikte koji su uglavnom bili političke naravi.

Naredba ministarskog vijeća od 18. svibnja 1848. o postupku u tiskovnim predmetima, kojom je u austrijski pravni sustav prvi put uvedena porota, bila je kratkoga vijeka jer su se u praksi ubrzo pojavili nedostaci koji su se sastojali u nemogućnosti suzbijanja brojnih zlouporaba tiska. Glavni razlog tomu bile su suviše demokratske odredbe o porotnicima, kojima je bio predviđen "narodni"

izbor porotnika. Izorno sposobno stanovništvo grada u kojemu se nalazilo sjedište tiskovnog suda izborom trebalo je odrediti osobe koje će biti unesene u porotnički imenik, pri čemu su pretpostavke propisane za aktivno i pasivno biračko pravo bile relativno široko postavljene. To je omogućilo pretvaranje porote u sredstvo političke borbe pa je porota redovito oslobađala optuženike, usprkos dokazanoj krivnji za zlouporabe tiska. Pored toga, u Istri, kao i u ostalom dijelu Austrijskog primorja, državni odvjetnici dovodili su u pitanje obvezujuću snagu ove naredbe zbog toga što nije bila javno objavljena u službenim novinama pokrajine, *L'Osservatore Triestino*. Tiskovni sud nadležan za Istru, kao i za preostali dio Austrijskog primorja, nalazio se u Trstu i pred njime sve do 6. siječnja 1849. nije bila održana niti jedna tiskovna porotna rasprava, iako je u tijeku bilo više istraga.

S obzirom na brojne nedostatke u primjeni, navedena naredba sredinom je ožujka 1849. bila stavljena izvan snage, a umjesto nje je bio izdan novi Propis o postupku u predmetima tiskovnih prijestupa od 14. ožujka 1849., koji je, također, predviđao porotno suđenje za tiskovne delikte. Pretpostavke za porotničku službu i sastavljanje porotničkih imenika bile su normirane posebnim zakonom koji je bio naknadno donesen tek u rujnu. Poučeni iskustvom da odabir porotnika nije moguće prepustiti slučajnom izboru, ovim se propisom težilo k tome da se porotni sud zaista utemelji na općini, iz koje je on u svom povijesnom razvitku i proizašao. Porotnici su se i dalje trebali uzimati iz onih gradova u kojima se nalazilo sjedište tiskovnog suda. Demokratsko načelo pri oblikovanju porotničkih imenika bilo je potpuno potisnuto. Umjesto njega, predviđeni su kao pretpostavka za porotničku službu uobičajeni sustav kombinacije intelektualnog i poreznog cenzusa, suradnja državnih i općinskih organa pri sastavljanju porotničkih imenika te sastavljanje različitih imenika (općinskog, glavnog i godišnjeg porotničkog imenika) kombinacijom svjesnog izbora potencijalnih kandidata i njihova određivanja putem ždrijeba.

Primjena Propisa o postupku u predmetima tiskovnih prijestupa od 14. ožujka 1849. bila je vrlo ograničena. Nužnost prijevoda ovoga propisa na službene jezike pojedinih pokrajina onemogućila je njegovu brzu objavu. Primjenu je dodatno odgodilo odugovlačenje donošenja posebnog propisa o sastavljanju porotničkih imenika, koji je bio donesen tek u rujnu. Primjena je bila ograničena i u teritorijalnom pogledu jer do nje nije došlo u gotovo polovici austrijskih zemalja u kojima je zbog unutrašnjih nemira i ratnog stanja bilo proglašeno opsadno stanje, što je za posljedicu imalo suspenziju političkih novina i tiskovnih zakona. S obzirom na činjenicu da je ustanovljeno kako se pod opsadnim stanjem od 17. ožujka do 8. rujna 1849. nalazila i Istra (zajedno s Trstom i njegovom okolicom, Goricom i Gradiškom), i to zbog ponovnog sukoba koji je početkom 1849. godine izbio između Austrije i Pijemonta, vrlo je vjerojatno da je u navedenom razdoblju i ovdje na snazi bila suspenzija tiskovnih zakona i političkih novina.

Uvođenje porote za tiskovne delikte 1848./1849. za Istru nije imalo preveliko praktično značenje, imajući u vidu da u tom razdoblju u Istri još uvijek nije djelovala niti jedna tiskara koja bi tiskala novine i časopise posvećene problemima istarskoga poluotoka. Nepostojanje novina koje bi izlazile na području Istre, značilo je i odsustvo tiskovnih delikata koji bi njima mogli biti počinjeni. Povijest istarskoga novinstva

de facto će započeti tek šezdesetih godina, nakon osnivanja prve moderne tiskare u Rovinju 1859. godine. Razlozi relativno kasnoga početka razvoja istarskog tiska bili su nepostojanje odgovarajuće razvijenog građanskog sloja, pretežno ruralna narav Istre i siromaštvo resursima. Do osnivanja tiskare u Istri, malobrojnim čitateljima talijanskih novina u Istri, novine su uglavnom pristizale poštom iz Trsta. Trst je predstavljao tiskarsko središte cjelokupnog Austrijskog primorja te je stoga bio i sjedištem tiskovnog suda koji je prema navedenim tiskovnim zakonima 1848./1849. zajedno s porotom trebao suditi u predmetima tiskovnih delikata.

Summary

**FREEDOM OF PRESS AND JURY TRIAL IN ISTRIA
1848/1849**

In Istria, as a part of the Austrian legal system, jury trial was initially introduced in the revolutionary year of 1848 only for press offenses, in the framework of aspirations for freedom of thought and expression through the press, which represented the most appropriate medium for the dissemination of new ideas and mobilization of the political masses. Trial by jury was supposed to secure impartial and objective trials, which could not be expected of professional judges due to insufficient guarantees of their impartiality. This paper examines the press-related orders and laws passed during 1848 and 1849 which regulated the freedom of press and jury jurisdiction. On the basis of an analysis of the legislative framework, jurisprudence, and the Istrian press during the examined time period, the author has decided that the introduction of the freedom of the press and jury trials for press offenses in 1848/1849 on the territory of Istria didn't have a large practical significance.

Key words: *freedom of press, jury, Istria, year of 1848/1849.*

Zusammenfassung

**FREIHEIT DER PRESSE UND GESCHWORENENGERICHT
IN ISTRIEN 1848/1849**

In Istrien, als einem Teil der österreichischen Rechtsordnung, wurde das Geschworenengericht ursprünglich im Revolutionsjahr 1848 nur für Pressedelikte im Rahmen der Anstrengungen für die Freiheit des Denkens und des Ausdrucks der Presse eingeführt, die als das geeignetste Medium der Verbreitung neuer Ideen und Mobilisierung der politischen Massen galt. Das Geschworenengericht sollte einen unparteiischen und objektiven Rechtsverfahren ermöglichen, was von Berufsrichtern wegen unzureichender Garantien für ihre Unparteilichkeit nicht erwartet werden konnte. Dieser Artikel untersucht die mit der Presse verbundenen Aufträge und Gesetze in Jahren 1848 und 1849, welche die Freiheit der Presse und das Geschworenengericht regulierten. Anhand der Analyse des Rechtsrahmens, der Geschworenengericht und der Presse von Istrien während des untersuchten Zeitraums ist der Autor zum Entschluss gekommen, dass die Einführung der Freiheit der Presse und des Geschworenengerichts für Pressedelikte in den Jahren 1848 und 1849 auf dem Gebiet von Istrien keine große praktische Bedeutung hatte.

Schlüsselwörter: *Pressefreiheit, Geschworenengericht, Istrien, 1848/1849.*

Riassunto

LA LIBERTA' DI STAMPA ED IL SISTEMA GIUDIZIARIO FONDATO SULLA GIURIA NELL'ISTRIA NEGLI ANNI 1848/1849.

In Istria, in qualità di parte del sistema giudiziario austriaco il sistema giudiziario fondato sulle giurie venne introdotto nel rivoluzionario 1848 e ciò inizialmente soltanto per i delitti di stampa, in ragione della tendenza a proteggere la libertà di manifestazione del pensiero mediante stampa, la quale rappresentava tra i media quello più adatto per la diffusione di nuove idee e per la mobilitazione politica. Mediante le giurie si voleva garantire un processo equo ed oggettivo, il quale in assenza di sufficienti garanzie relative all'autonomia del potere giudiziario non ci si poteva aspettare dai giudici professionali. Nel lavoro si prendono in esame gli ordini scritti e le leggi emanati tra il 1848 ed il 1849, con i quali furono regolate la libertà di stampa ed il sistema giudiziario fondato sulla giuria. In base all'analisi del quadro normativo, della giurisprudenza e del giornalismo istriano nel periodo esaminato, l'autrice ha constatato come l'introduzione della libertà di stampa e della giustizia fondata sulla giuria per i delitti di stampa 1848/1849 per quanto concerne il territorio dell'Istria non abbia in pratica rappresentato un evento significativo.

Parole chiave: *libertà di stampa, giuria, Istria, anno 1848/1849.*